

ठिनी गाउँ । तस्विर: दावा तेन्जी योल्मु

समुदायमा आधारित अनुगमन र सुचना प्रणाली (सिचिमिस)

प्रकाशक	नेपाल आदिवासी जनजाति महासंघ, जलवायु परिवर्तन साभेदारी कार्यक्रम पो.ब.नं. १७३४, महाराजगञ्ज, काठमाडौं, नेपाल
फोन	००९७७-०१-४५१५३७६
Email	info@nefinclimatechange.org, Website: www.nefinclimatechange.org
सर्वाधिकार	©प्रकाशकमा सुरक्षित ।
मुख्य अनुसन्धानकर्ता र नेपाली अनुवाद अनुसन्धान र फोटो	अरुण राई दावा तेन्जी योल्मु
प्रकाशन प्रति	५० प्रति
प्रकाशन मिति	बैशाख २०८३
ISBN	978-9905-0-0476-4
डिजाइन तथा लेआउट	बासुदेव श्रेष्ठ (मोबाइल: ९८४१२५८६८१)
मुद्रण	मिडिया नेपाल, बागबजार, काठमाडौं ।

यो पुस्तकको सर्वाधिकार प्रकाशकमा सुरक्षित गरिएको छ । साथै, यस पुस्तकको कुनै पनि अंश वा भाग प्रकाशकको अनुमतिबाहेक छायाँकपी वा पुनः प्रकाशन गर्न पाइने छैन ।

प्राक्तथन

आदिवासी जनजातिहरूको भिन्न र विशिष्ट विश्वदृष्टिकोण र ज्ञान प्रणालीको निरन्तरताको लागि साँस्कृतिक महत्व भएका प्राकृतिक स्रोत र सम्पदाहरूको अभिलेखीकरण गर्नु एक महत्वपूर्ण कार्य हो। जलवायु परिवर्तन लगायत अन्य विविध कारणले आदिवासी जनजातिको साँस्कृतिक सम्पदा र प्राकृतिक स्रोत बिनाश हुँदै गएको छ। यो अभिलेखले ठिनीका तिन गाउँले थकाली आदिवासी जनजाति, नेपाल सरकार र अन्य सरोकारवालाहरूलाई ती सम्पदा र स्रोतहरूको संरक्षण गर्न र पुस्तान्तरणका लागि दिगो रूपमा जोगाई राख्न मद्दत पुऱ्याउनेछ। अतः यो प्रतिवेदन तयार गरी जैविक विविधता र आदिवासी जनजातिको संस्कृतिको संरक्षणमा योगदान पुऱ्याउनु भएकोमा म ठिनीका थकाली आदिवासी जनजाति, वातावरणका लागि युवा सञ्जाल र नेपाल आदिवासी जनजाति महासंघ जलवायु परिवर्तन साभ्भेदारी कार्यक्रमलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

निमा लामा ह्योल्मो
अध्यक्ष
नेपाल आदिवासी जनजाति महासंघ

कृतज्ञता

साँस्कृतिक महत्व भएका प्राकृतिक स्रोत र सम्पदाहरूको अभिलेख कार्यमा हामीलाई विश्वास गरी आफ्नो संस्कृति, परम्परा, अनुभव, ज्ञान र जीवनशैलीहरूलाई यस अभिलेखमा समावेश गर्न अनुमती दिनुका साथै यस कार्यमा सहयोग गरिदिनुभएकोमा ठिनीका थकाली आदिवासी जनजातिप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौं। आदिवासी जनजातिको क्षेत्रमा काम गर्न प्रेरित गर्नुहुने आदिवासी अग्रज, उहाँहरूको अभियान र संघर्षप्रति हामी कृतज्ञ छौं। यस कार्यमा सहयोग गर्नुहुने GEF-7 समावेशी संरक्षण पहल (आईसीआई), आइयुसियन (IUCN) को प्राविधिक सहयोग, नेपाल आदिवासी जनजाति महासंघ संघीय परिषद् सचिवालय, संघीय परिषद्का सदस्यहरूलगायत सम्पूर्णलाई धन्यवाद व्यक्त गर्दछौं। यस कार्यका लागि ठिनी-५ का गाउँमुखिया आईतबहादुर थकाली, प्रथाजनित संस्था उइमेनका अध्यक्ष उर्किन थकाली, युवा क्लबका अध्यक्ष एवम् सामाजिक परिचालक सञ्जय थकाली, मुख्य अनुसन्धानकर्ता अरूण राई, अनुसन्धानकर्ता दावा तेन्जी योल्मु, बिमल सारू र जलवायु परिवर्तन साभेदारी कार्यक्रमको सम्पूर्ण व्यक्तित्वहरूलाई पनि यो महत्वपूर्ण कार्यका लागि विशेष कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछौं।

टुङ्ग भद्र राई

निर्देशक

नेपाल आदिवासी जनजाति महासंघ

जलवायु परिवर्तन साभेदारी कार्यक्रम

विषय-सूची

अध्याय एक: परिचय

१.१. पृष्ठभूमि	६
१.२. उद्देश्य	६
१.३. अध्ययन क्षेत्र	६

अध्याय दुई: अध्ययन विधि

२.१. नमूना छनोट रणनीति	८
२.२. तथ्यांक संकलन	८
२.३. तथ्यांक प्रमाणीकरण	९
२.४. नैतिक पक्षहरू	९

३. अध्याय तीन: नतिजा र विश्लेषण

३.१. प्रमुख वनस्पति तथा जीव प्रजातिहरू	१०
३.२. सांस्कृतिकरूपमा महत्वपूर्ण वनस्पति र जीव प्रजातिहरू	१०
३.३. सांस्कृतिक स्थलचिन्ह तथा सम्पदा स्थलहरू	११
३.४. प्रथाजनित शासकीय प्रणाली	१३
३.५. परम्परागत ज्ञान तथा जीविकोपार्जन	१५
३.६. पारिस्थितिकीय-सांस्कृतिक नक्साङ्कन	१५
३.७. मौसमी पात्रो	१७

४. अध्याय चार: निष्कर्ष

तालिकाहरू

तालिका १: सांस्कृतिक रूपमा महत्वपूर्ण वनस्पति प्रजातिहरू	२०
तालिका २: सांस्कृतिक रूपमा महत्वपूर्ण जीव प्रजातिहरू	२०

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: सहभागीहरूको सूची	२०
अनुसूची २: प्रमुख वनस्पति तथा जीव प्रजातिहरूको सूची	२१

अध्याय एक: परिचय

१.१. पृष्ठभूमि

नेपाल आदिवासी जनजाति महासंघ-जलवायु परिवर्तन साभेदारी कार्यक्रमले हाल साइनो परियोजना कार्यान्वयन गरिरहेको छ। परियोजना अन्तर्राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण संघ (आईयूसीएन) मार्फत GEF-7 समावेशी संरक्षण पहल (आईसीआई) को आर्थिक सहयोगमा गण्डकी प्रदेशका मनाङ, मुस्ताङ, लमजुङ र कास्की जिल्लाअन्तर्गत आदिवासी जनजाति बाहुल्य १० विभिन्न स्थानमा सञ्चालन भइरहेको छ।

परियोजनाअन्तर्गत सन् २०२५ को मार्च महिनामा गण्डकी प्रदेश, मुस्ताङ जिल्लाको घरपफोड गाउँपालिका वडा नं. ५ मा अवस्थित ठिनी गाउँमा समुदायमा आधारित अनुगमन र सूचना प्रणाली (सीबीमीस) अध्ययन सम्पन्न गरियो। स्थानीय आदिवासी जनजातिको आत्म-निर्णयको अधिकार, प्रथाजनित शासन प्रणाली, तथा पुख्र्यौली भूमि र प्राकृतिक स्रोतसाधनको सामूहिक संरक्षणको सिद्धान्तका आधारमा उक्त अध्ययन गरिएको थियो। अध्ययनले स्थानीय आदिवासी जनजाति समुदायलाई आफ्ना भूक्षेत्रहरूको पारिस्थितिकीय तथा सांस्कृतिक अखण्डता अभिलेखन गर्न पूर्ण र प्रभावकारी रूपमा सहभागी गराउने उद्देश्य राखेको थियो।

यस प्रतिवेदनमा समुदायमा सञ्चालन गरिएको उक्त अध्ययनका प्रमुख निष्कर्षहरू प्रस्तुत गरिएका छन्। यसले पारिस्थितिकीय तथा सांस्कृतिक रूपमा महत्वपूर्ण वनस्पति र वन्यजन्तु प्रजातिहरू, स्थानीय रूपमा मूल्यवान प्राकृतिक स्रोतसाधनहरू, धार्मिक तथा ऐतिहासिक सम्पदास्थलहरू, साथै समुदायले संरक्षण गर्दै आएको परम्परागत ज्ञान, सीप, परम्परा र सांस्कृतिक मूल्य-मान्यताहरूलाई दस्तावेजीकरण गरेको छ। यी कुराहरू वातावरणीय दिगोपनका लागि मात्र महत्वपूर्ण नभई स्थानीय आदिवासी जनजाति समुदायको सांस्कृतिक पहिचान, विश्वदृष्टिकोण तथा जीवनशैलीसँग अभिन्नरूपमा जोडिएका छन्।

१.२ उद्देश्यहरू

अध्ययनका उद्देश्यहरू

- अध्ययन क्षेत्रका आदिवासी जनजाति समुदायका लागि सांस्कृतिक रूपमा महत्वपूर्ण स्थानीय वन्यजन्तु प्रजाति र सम्पदास्थलहरूको पहिचान तथा अभिलेखन गर्नु।
- प्रथाजनित शासन प्रणाली, परम्परागत ज्ञान, आदिवासी जनजातिका जीविकोपार्जनसम्बन्धी अभ्यासहरू साथै समुदायको सांस्कृतिक पहिचान र दैनिक जीवनसँगको तिनीहरूको अन्तरसम्बन्ध अभिलेखन गर्नु।
- परियोजना क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि समुदायको सक्रिय सहभागितामा आदिवासी जनजाति दृष्टिकोणसहितको तथ्यांक संकलन गर्नु।

१.३ अध्ययन क्षेत्र

यो अध्ययन नेपालको गण्डकी प्रदेशको मुस्ताङ जिल्लाको घरपफोड गाउँपालिका वडा नं. ५ मा अवस्थित ठिनी गाउँमा गरिएको हो। अध्ययन क्षेत्र साबिकको माफा गाविस वडा नं. ५ देखि ९ अन्तर्गत पर्दछ। कूल ११४.३ वर्ग किलोमिटरमा फैलिएको यस गाउँ भौगोलिक रूपमा २८° ४६'२८" उत्तर अक्षांश र ८३° ४३'६६" पूर्व देशान्तरमा अवस्थित छ। यो गाउँ एक उच्च पहाडी भूभाग हो। यहाँको हावापानी चिसो मरुभूमिको जस्तो छ। यस क्षेत्र जैविक विविधताको हिसाबले निकै धनी छ। यी विशेषताहरूको कारण ठिनीलाई पर्यावरणीय र सांस्कृतिक दृष्टिकोणबाट एक महत्वपूर्ण ठाउँ मानिन्छ। गाउँपालिकाको तथ्याङ्कअनुसार यस क्षेत्रको कूल जनसंख्या केवल ५१३ रहेको छ, जसमध्ये २५२ पुरुष र २६१ महिला छन्। यहाँ कूल १५८ घरधुरी बस्छन्। तीमध्ये प्रायः थकाली आदिवासी जनजाति घरपरिवारको बसोबास रहेको छ।

ठिनीको गुगल तस्वीर तल

अध्याय दुई: अध्ययन विधि

यस अध्ययनमा अधिकारमा आधारित, सहभागितामूलक अनुसन्धान विधि अपनाइएको छ। यस विधिअनुसार अनुसन्धानका सबै चरणमा स्थानीय स्वामित्व र सांस्कृतिक पक्षलाई ध्यान दिँदै आदिवासी जनजाति महिला, पुरुष र युवासहित समुदायका सदस्यहरूको अर्थपूर्ण रूपमा सहभागिता सुनिश्चित गरिएको छ।

अध्ययन शुरू गर्नुअघि स्थानीय समुदायस्तरमा एक प्रारम्भिक बैठकको आयोजना गरियो। बैठकमा समुदायका ज्येष्ठ नागरिक, प्रथाजनित संस्थाका प्रतिनिधि, स्थानीय जनप्रतिनिधि, महिला र युवा समेत सामेल थिए। बैठकले सामूहिकरूपमा अनुसन्धानको रूपरेखा, उपकरण तथा विधिहरूमाथि छलफल र सहमति गर्नुका साथै अध्ययनमा समेटिनुपर्ने समुदायका प्राथमिकता र नियमहरूसमेत निर्धारण गर्न सामूहिक सहमति र निर्णय प्रकृत्यामा जोड दियो। छलफलमा अध्ययनका प्रमुख विषयहरू, नैतिकता, तथ्यांकको स्वामित्व, तथा व्यवस्थापन लगायतका विषयहरू समेटियो। अन्ततः आदिवासी जनजातिका मूल्य, परम्परा र प्रथासँग मेल खाने सहभागितामूलक अनुसन्धान ढाँचा सह-निर्माण गरियो।

प्रारम्भिक बैठकमा सहभागी हुँदै समुदायका सदस्यहरू। तस्वीर: दावा तेन्जी योल्मु

२.१. नमूना छनोट रणनीति

अध्ययनमा उद्देश्यमूलक नमूना छनोट विधिको प्रयोग गरियो। यस विधि अपनाउनुको कारण अध्ययनमा समुदायसम्बन्धी गहिरो ज्ञान भएका र समुदायभित्र महत्वपूर्ण भूमिका व्यक्तहरूको सहभागिता सुनिश्चित गर्नुथियो। विशेषगरी परम्परागत अगुवा, थकाली परम्परासम्बन्धी ज्ञानका वाहक, समुदायका निर्णयकर्ता, तथा महिला तथा युवाको सहभागितालाई प्राथमिकतामा राखियो। यसले समुदायको ज्ञान प्रणाली, नेतृत्व संरचना, तथा सामाजिक गतिशीलताको विविधता समेट्न मद्दत गर्यो।

२.२ तथ्यांक सङ्कलन

तथ्यांक सङ्कलनका लागि निम्न उपकरण तथा विधिहरूको प्रयोग गरियो:

- जीपीएस उपकरण प्रयोग गरी वनक्षेत्र, पानीका स्रोत, सांस्कृतिक स्थलहरूजस्ता भौगोलिक विशेषताहरूको नक्साङ्कन गरियो। प्रमुख सूचनादाता अन्तर्वार्ता (केआईआई) र लक्षित समूह छलफल (एफजीडी) विधिको प्रयोग गरि तथ्यांक संकलन गरियो। यसका लागि प्रश्नावली तयार गरि प्रयोग गरियो।
- पारिस्थितिकीय-सांस्कृतिक नक्साङ्कन विधि अपनाई समुदायका अगुवा, महिला तथा युवा एवं अन्य प्रतिनिधिहरूको सहभागितामा पवित्र स्थल, सांस्कृतिक चिहान, जैविक विविधता क्षेत्र आदि नक्साङ्कन गरियो।

- मौसमी पात्रोको प्रयोग गरि कृषि, खाद्य सङ्कलन, जलवायु ढाँचा, संस्कार-अनुष्ठान, तथा वनस्पति-जनावरको मौसमी व्यवहार अभिलेखन गरियो ।
- द्वितीयक स्रोतहरूको समीक्षा गरि जनसांख्यिकीय विवरण, कानुनी ढाँचा, तथा स्थानीय समुदायसम्बन्धी सामाजिक नियमहरूसम्बन्धी सामग्री आदिको अध्ययन गरियो ।

२.३ तथ्यांक प्रमाणीकरण

तथ्यांक प्रमाणीकरणका लागि समुदायसँग अध्ययनको अन्त्यमा बहिर्गमन बैठक सम्पन्न गरियो । बैठकमा अध्ययन क्रममा देखिएका प्रारम्भिक तथ्य एवं निष्कर्षहरू, नक्सा, मौसमी पात्रो र अन्य जानकारी समुदाय समक्ष प्रस्तुत गरियो । त्यस अवसरमा समुदायका सदस्यहरूले अध्ययन उजागर गरेका तथ्य एवं नतिजाहरूबारे पुनः आफुलाई लागेका कुराहरू सकृयतापूर्वक राख्नुका साथै छुटेका विवरण र परिमार्जन गर्नुपर्ने विषयहरूबारे प्रष्टीकरण प्रदान गरे । आदिवासी जनजातिका तथ्यांक सार्वभौमिकताको सिद्धान्तको हिसाबले यस खालको अभ्यास निकै नै महत्वपूर्ण थियो । यसले अध्ययनका निष्कर्षहरू समुदायका प्राथमिकता एवं सौचानुरूप भएको मात्र सुनिश्चित नगरि ती निष्कर्षहरूप्रति समुदायको विश्वसनीयता र स्वामित्व रहेको प्रमाणित गर्‍यो ।

२.४ नैतिक पक्ष

अध्ययनले स्वतन्त्र, अग्रिम जानकारीसहितको मञ्जुरी (एफपीक) को पद्धति पालना र सहभागी समुदाय सदस्यहरूको अधिकार र स्वतन्त्रताको सम्मान गर्‍यो । समुदाय सदस्यहरूलाई अग्रिमरूपमा अध्ययनको उद्देश्य, तथ्यांकको प्रयोग, तथा मञ्जुरी रोक्न वा फिर्ता लिन पाउने अधिकारबारे स्पष्ट जानकारी प्रदान गरियो । उनीहरूको व्यक्तिगत र सामूहिक मञ्जुरी दुवै लिइयो । अध्ययनलाई बाह्य व्यक्तिहरू समुदायभित्र आएर तथ्यांकहरू लिएर जाने किसिमको नभई एक सहकार्यात्मक कार्यको रूपमा विकास गरियो । यसरी, अध्ययन केवल बाह्य अनुसन्धान विधि नभई, समुदाय-नेतृत्वमा आधारित पहलको रूपमा स्थापित गरियो । अध्ययनले स्थानीय आदिवासी जनजाति समुदायमा निहित परम्परागत ज्ञानको संरक्षण, प्राकृतिक वातावरणको संरक्षण, तथा आदिवासी जनजातिका अधिकार र आत्म-निर्णयको प्रबर्द्धन गर्ने अवसर प्रदान गर्‍यो ।

अध्याय तीन: नतिजा र विश्लेषण

३.१ मुख्य वनस्पति तथा जीव प्रजातिहरू

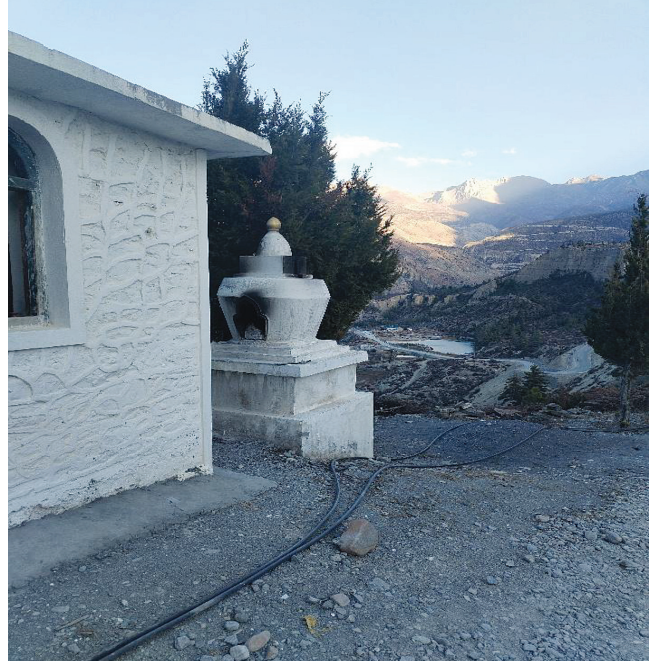
ठिनी गाउँक्षेत्र जैविक विविधताले भरिएको छ। यसले यहाँको वातावरणीय समृद्धि र समुदायको जिविका र साँस्कृतिक निरन्तरताको लागि प्राकृतिक स्रोतसाधनप्रतिको निर्भरता दुवै देखाउँछ। यस क्षेत्रमा पाइने प्रमुख काष्ठ प्रजातिमा हिमाली सल्ला, धूपीका प्रजातिहरू, ओखर र भोजपत्र जस्ता कडा काठका रूखहरू पर्छन्। यी रूखहरू घर निर्माणका लागि मात्र होइन, जाडोको बेला दाउराको रूपमा पनि प्रयोग हुन्छन्। यहाँ लालिगुराँस, खुबानी, ज्वानो (थाइम), स्याउजस्ता गैर काष्ठ वन पैदावरहरू पाइन्छन् जसले स्थानीय जीविकोपार्जन र खानपानमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्छन्।

यस क्षेत्रमा धेरै प्रकारका जडीबुटी पनि पाइन्छन्। यासाँगुम्बा, कुटकी र वन लसुन जस्ता जडीबुटीहरू परम्परागत उपचारमा प्रयोग गर्न संकलन गरिन्छन्। हिमाली वन गुलाफ र गोजी बयर जस्ता भाडीदार विरूवाहरूले वनस्पतिक विविधता बढाएका छन्। दाउराका लागि प्रयोग हुने प्रजातिहरू दैनिक ऊर्जाको मुख्य स्रोत हुन्।

ठिनी क्षेत्रमा विविध वन्यजन्तुहरू पाइन्छन्। हिउँ चितुवा, नाउर र कस्तुरी जस्ता दुर्लभ जनावरहरूका साथै ब्वाँसो, स्याल लगायत विभिन्न प्रजातिका मृग र खरायोहरू पनि यहाँ पाइन्छन्। चराचुरूङ्गीमा नेपालको राष्ट्रिय चरा डाँफे, गिद्ध, गरूड, र दुर्लभ हिमाली उल्लु पनि यहाँ पाइन्छन्। विविध जीवजन्तु र मानिसबीचको सहअस्तित्व यहाँ देख्न सकिन्छ। यसको निरन्तरताको लागि यस नाजुक तर अद्भुत जैविक विविधताको संरक्षण महत्वपूर्ण बनेको छ। (अनुसूचीमा वनस्पति र जीव प्रजातिको सूची हेर्नुहोस्)

३.२.साँस्कृतिक रूपमा महत्वपूर्ण वनस्पति र जीव प्रजातिहरू

ठिनी क्षेत्रका वनस्पति र जनावरहरूको थकाली समुदायको साँस्कृतिक र आध्यात्मिक जीवनसँग गहिरो सम्बन्ध छ। यहाँ पाइने वनस्पतिहरू खाद्य वा औषधिको स्रोत मात्र होइनन्, परम्परागत संस्कारहरूमा पनि उत्तिकै महत्वपूर्ण छन्। उदाहरणका लागि, भुतकेश जसलाई स्थानीय भाषामा ति भनेर चिनिन्छ, यो वनस्पति, उपचारमा र आत्मिक शुद्धीकरणको पूजामा धूपको रूपमा बालिन्छ। यसले नकारात्मक शक्तिबाट सुरक्षा प्रदान गर्ने विश्वास गरिन्छ। यसलाई शुद्धताको प्रतीक मानिन्छ। त्यसैगरी, लालिगुराँस, जसलाई परमहेंदो पनि भनिन्छ, यसमा औषधीय गुण हुन्छ। यसलाई थकाली लोकगीतमा सुन्दरता र साँस्कृतिक प्रतीकका रूपमा प्रशंसा गरिन्छ। भोजपत्र र भोटे धूपी जस्ता पवित्र रूखहरू धार्मिक संस्कारहरूमा अत्यावश्यक मानिन्छन्। यी वनस्पतिलाई पवित्रता, दीर्घायु र देउदेउतासँगको सम्बन्धको प्रतीक मानिन्छन्।

धार्मिक स्थल छेवैमा धुपीको रूख। तस्वीर: दावा तेन्जी योल्मु

केही जनावरहरूले ठिनीको थकाली समुदायमा विशेष सांस्कृतिक महत्व राख्छन् । लोखर्के र कस्तुरीका अङ्गहरू कुलपूजामा प्रयोग हुन्छ । यस्ता पूजाले कुलदेवतालाई खुशी पार्ने र ग्रहदशाको खराब असर हटाउने विश्वास गरिन्छ ।

नेपालको राष्ट्रिय चरा डाँफे सुन्दरता मात्र होइन, धार्मिक महत्वका कारण पनि महत्वपूर्ण छ । यसको प्वाँख त्युङ्गल्हा जस्ता पर्व र अन्य आध्यात्मिक पूजामा प्रयोग गरिन्छ । यद्यपि संरक्षण चेतना र समय परिवर्तनसँगै यस्ता संस्कारहरू घट्दै गएका छन् । तर पनि प्रजातिहरूको सांकेतिक उपस्थितिले आज थकाली पहिचान र उक्त समुदायको प्रकृतिसँगको सम्बन्धलाई परिभाषित गर्दै आएको छ ।

सांस्कृतिक रूपमा महत्वपूर्ण वनस्पति र जीव प्रजातिहरू

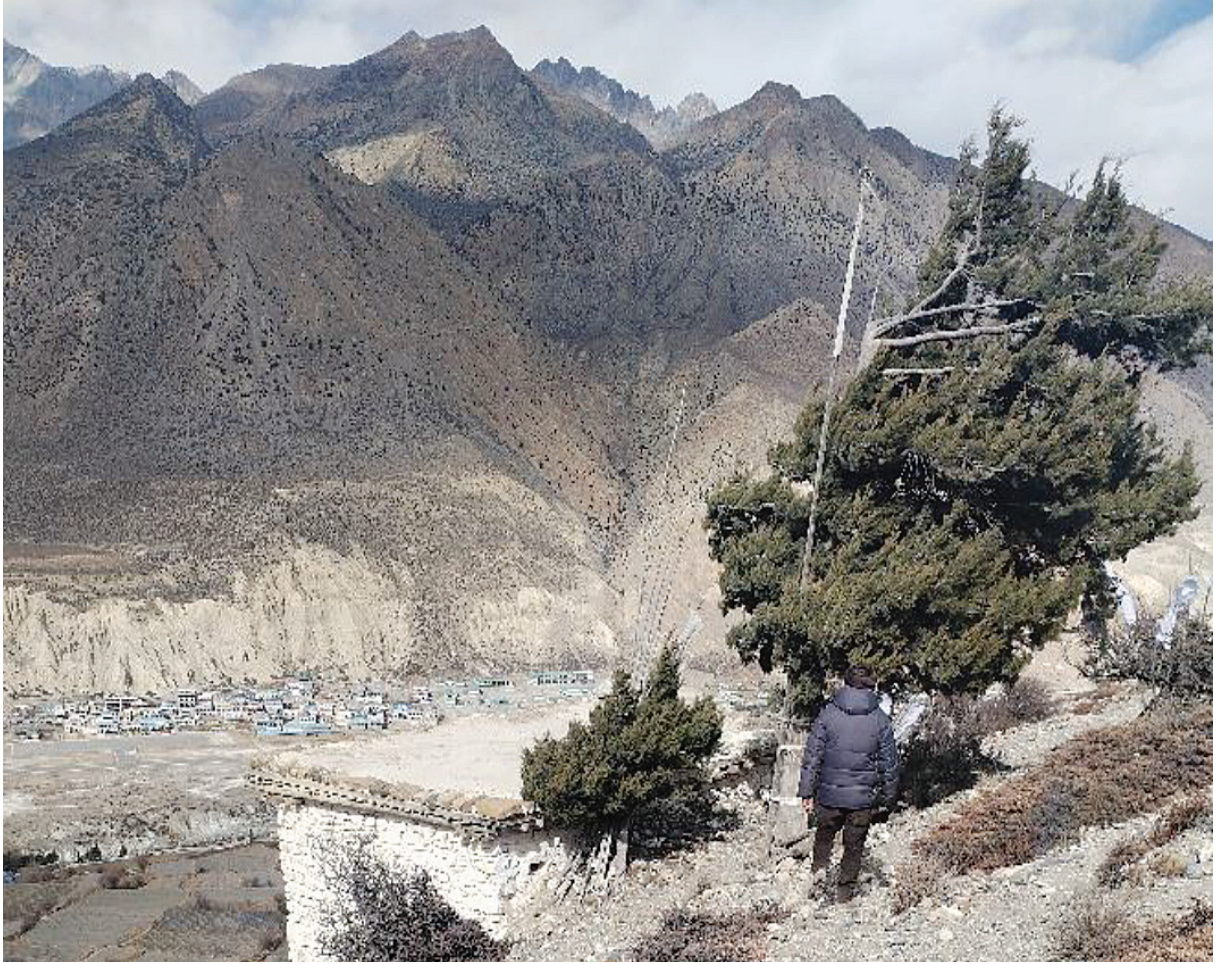
नाम	वैज्ञानिक नाम	सांस्कृतिक प्रयोग
वनस्पति प्रजातिहरू		
भूतकेश (ति)	Ligusticopsis wallichiana	उपचार र शुद्धीकरण संस्कारमा धुपको रूपमा प्रयोग
लालीगुरास	Rhododendron arboretum	माछाको हड्डी अड्किँदा प्रयोग, थकाली लोक गीतमा सुन्दरता र सांस्कृतिक प्रतिकको रूपमा बखान ।
पामसिकी	Juniper indica	धुपको रूपमा संस्कारमा प्रयोग
खेल्सिड	Betula utilis	नागपुजामा प्रयोग, शुद्धताको प्रतिक, प्रसाद पोको पार्ने प्रयोग
मराङ्गी	Rheum australe	पुजास्थलमा प्राकृतिक रंगको रूपमा प्रयोग
जिम्बु	Allium hypsistum	खोकीको उपचारमा प्रयोग, परम्परागता खाना परिकारमा प्रयोग
जीवजन्तु/पन्क्षी		
लोखर्के	Funambulus pennantii	कुलपुजामा लोखर्केको सुकाइएको टाउको प्रयोग । ग्रहदशा शान्त पार्ने विश्वास ।
कस्तुरी	Moschus leucogaster	खुट्टा कुलपूजामा प्रयोग ।
नाउर	Pseudois nayaur	घरको छानोमा नाउरको सिंग राखिन्छ ।
न्याउरी मुसा	Herpestes javanicus	ग्रहदशा शान्त गर्न धार्मिक अनुष्ठानमा प्रयोग हुन्छ ।
स्याल	Canis aureus	कुलपुजामा प्रयोग
रातो फ्याउरो	Vulpes vulpes	ग्रहदशाको नकारात्मक असर हटाउन पुजामा प्रयोग ।
डाँफे	Lophophorus impejanus	प्वाँख त्युङ्गल्हा पर्व र पुजामा प्रयोग ।
विभिन्न (गिद्ध, गाई, लाटोकोसेरो)	N/A	विभिन्न संस्कारहरू मा प्रयोग ।

३.३. सांस्कृतिक स्थलचिन्ह तथा सम्पदा स्थलहरू

ठिनी गाउँमा धार्मिक संकार, सामूहिक भेला र सांस्कृतिक संरक्षणका लागि महत्वपूर्ण धेरै आध्यात्मिक र सांस्कृतिक स्थलहरू छन् । यी स्थलहरूले समुदायको धार्मिक जीवन र परम्परालाई जोगाइराख्न ठूलो भूमिका खेलेका छन् । ठूलो देउता अत्यन्तै पवित्र मानिन्छ । कुच्छाप तेराड गुम्बा, युङ्दुम गुम्बा, र गाउँको मुख्य गुम्बा ल्हाकी कापीले बौद्ध र बोन धर्मका परम्पराहरू जोगाइराख्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन् ।

ठूलो देउता (ल्हा थेवा)

ठिनी गाउँभन्दा माथिल्लो भागमा रहेको ठूलो देउतालाई समुदायको मुख्य देवताका रूपमा पूजा गरिन्छ । ठूलो देउता समुदायका सदस्यहरूले कुल पूजा (पुर्खा पूजा) गर्ने पवित्र स्थल हो । यस पूजाले समुदाय र प्रकृतिबीचको सम्बन्ध बलियो भल्काउँछ ।

दूलो देउता स्थल । तस्वीर: दावा तेन्जी योल्मु

युङ्दुम गुम्बा

युङ्दुम गुम्बा (बायाँ) र कुछाप तेराङ गुम्बा (दायाँ) । तस्वीर: दावा तेन्जी योल्मु

गाउँको बीचमा रहेको युङ्दुम गुम्बा बोन धर्मसँग सम्बन्धित छ । बोन धर्म मान्ने लामा र समुदायका सदस्यहरूले यहाँ पूजा गर्छन् ।

कुच्छाप तेराड गुम्बा

कुच्छाप तेराड गुम्बा गाउँको दक्षिणी किनारामा अवस्थित छ। यो गुम्बा उत्कृष्ट तवरले निर्मित र आकर्षक वास्तुकलायुक्त छ। थकाली समुदायका लागि महत्वपूर्ण पूजा स्थलको रूपमा यो गुम्बा रहेको छ। यस संरचना मर्मत संभार, विस्तार र संरक्षणका लागि बाह्य सहयोग भइरहेको प्राप्त भइरहेको छ।

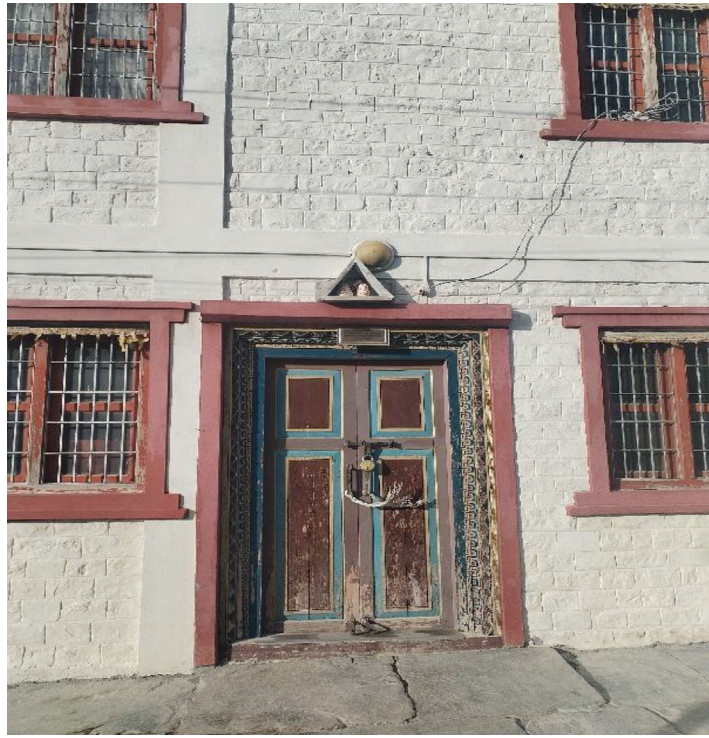
ल्हाकिम कापी (बाह्रबसें देवी)

गाउँको बीचभागमा रहेको ल्हाकिम कार्पालाई बाह्रबसें देवी पनि भनिन्छ। पूजा र सांस्कृतिक कार्यका लागि यो अर्को महत्वपूर्ण पवित्र स्थल हो।

घरपभोड किल्ला

घरपभोड किल्ला मुस्ताङको ठिनी गाउँको दक्षिणतर्फ अवस्थित एक ऐतिहासिक किल्ला हो। यस किल्लाले समृद्ध सांस्कृतिक इतिहास बोकेको छ। विगतमा यही किल्ला थकाली समुदायको एकमात्र बस्ती थियो। पछि समयक्रममा उनीहरू नजिकैका अन्य क्षेत्रमा सरेर बसोबास गरे। उनीहरू लाई अहिले तिन गाउँले थकाली भनेर चिनिन्छ।

यो किल्ला सुरक्षाका लागि निर्माण गरिएको थियो। यस ऐतिहासिक संरचनाले विगतमा स्थानीय शासन र सुरक्षा व्यवस्थामा महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको थियो। आज घरपभोड किल्ला मुस्ताङको प्राचीन इतिहासको प्रतीकका रूपमा उभिएको छ। यो थकाली समुदायका लागि एक महत्वपूर्ण सांस्कृतिक सम्पदा स्थलका रूपमा रहेको छ।

ल्हाकिम कापी (बाह्रबसें देवी)। तस्वीर: दावा तेन्जी योल्मु

घरपभोड किल्ला। तस्वीर: दावा तेन्जी योल्मु

३.४. प्रथाजनित शासन प्रणाली

मुखिया प्रणाली

मुस्ताङ जिल्लाको ठिनी गाउँमा आज पनि मुखिया प्रणाली प्रचलनमा छ। यो थकाली समुदायमा सयौं वर्षदेखि चल्दै आएको परम्परागत शासन प्रणाली हो। यस प्रणालीको आफ्नै लिखित नियम छ। यसमा सात जना कार्यकारी सदस्य हुन्छन्। दुई जना मुखिया (यीमध्ये एक जना ६१ वर्षभन्दा माथिको हुनुपर्छ, जसलाई ठूलो फाजान र अर्कोलाई सानो फाजान भनिन्छ), एक जना सचिव, र चार जना कटुवाल (सन्देशवाहक)।

दुई जना मुखिया गाउँका दुई भागबाट लोकतान्त्रिक प्रक्रियामार्फत छानिन्छन्। कटुवालहरू भने पालैपालो (घुम्ती प्रणाली) अनुसार चयन गरिन्छन्। मुखियाको कार्यकाल दुई वर्षको हुन्छ। कार्यकाल सकिएपछि फेरि चुनाव प्रक्रियाबाट नयाँ मुखियाको चयन गरिन्छ। यो प्रणालीले समुदायको सामाजिक र सांस्कृतिक व्यवस्थापनमा, विशेषगरी खेतीपाती र सिँचाइ व्यवस्थापनमा,

अत्यन्तै महत्वपूर्ण भूमिका खेल्छ । आधुनिक सरकारी संरचना आउनु अघि गाउँको प्रशासन चलाउने र समुदायभित्रका विवाद समाधान गर्ने जिम्मा यही संस्थाको थियो ।

मुखियाले सिँचाइ, खेती, दाउरा संकलन, तथा सामाजिक र सांस्कृतिक कार्यक्रमसम्बन्धी मुख्य निर्णय गर्छन् । मुखियाका निर्देशनहरू कटुवालमार्फत् गाउँमा जानकारी गराइन्छ, जसलाई स्थानीय भाषामा 'घोक फेर्ने' भनिन्छ ।

यसैगरी, स्थानीय सरकारका निर्वाचित अध्यक्ष र सदस्यहरू मुखिया प्रणालीका सल्लाहकार हुन्छन्, जसलाई स्थानीय भाषामा मिचेन भनिन्छ । आधुनिक सरकारी संरचनामा रहेपनि, प्रायः एउटै समुदायका भएकाले स्थानीय सरकारका प्रतिनिधिहरू मुखिया प्रणालीलाई सम्मान गर्छन्, पालना गर्छन् र उनीहरूसँग सहकार्य पनि गर्छन् । तर विकास योजना र आर्थिक गतिविधिका विषयमा भने निर्वाचित सरकारी निकायका निर्णयलाई प्राथमिकता दिइन्छ । त्यस प्रक्रियामा पनि मुखियाको प्रभावकारी सहभागिता सुनिश्चित गरिन्छ ।

अध्ययनको क्रममा अन्तर्वातामा सहभागी हुँदै मुखिया आइत बहादुर थकाली ।
तस्वीर: दावा तेन्जी योल्मु

पछिल्ला वर्षहरूमा अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजना (एक्याप) संचालनमा आएपछि वन संरक्षण, स्रोतसाधनको उपयोग र व्यवस्थापनसम्बन्धी मुखिया प्रणालीको निर्णय गर्ने अधिकार कमजोर बनेको छ । यसको परिणामस्वरूप समुदाय आफ्नै पुख्र्यौली जमिन र वन स्रोतको पहुँचबाट वञ्चित हुन पुगेको छ ।

उड्मे प्रणाली

मुखियाकी श्रीमतीलाई मुखिनी (वा थिमिस्या) भनिन्छ । मुखिया प्रणालीका अन्य पदाधिकारीहरूको श्रीमतीहरू मिलेर बनेको समूहलाई उड्मेप्रणाली भनिन्छ । उड्मेको मुख्य भूमिका त्युङ्ला पर्वका बेला हुन्छ । उनीहरू खेतबारी वरिपरि घुम्दै संस्कृति भल्कने गीत गाउँछन्, जसमा आफ्नो क्षेत्रका देउदेउता र पवित्र स्थलहरूको वर्णन हुन्छ । साथै, पर्व व्यवस्थापनमा पनि उनीहरूको सक्रिय भूमिका हुन्छ । उड्मे प्रणाली पूर्ण रूपमा महिलाहरूको सहभागितामा संचालन हुन्छ । यसमा थकाली समुदायका महिलाहरू मात्र सदस्य हुन्छन् ।

तर आधुनिक विकाससँगै आमा समूह जस्ता अनौपचारिक महिला समूहहरू पनि बनेका छन्, जसमा विभिन्न जातजाति र समुदायका महिलाहरू सहभागी हुन्छन् । ठिनीमा पनि आमा समूह सक्रिय छ र समाजका धेरै काममा सहयोग गर्दै आएको छ । काम फरक भए पनि, आमा समूहले परम्परागत उड्मे प्रणालीलाई सम्मान गर्ने गरेको अध्ययन सहभागीले बताउँछन् ।

अध्ययनको क्रममा अन्तर्वातामा सहभागी हुँदै वडा अध्यक्ष प्रदिप थकाली ।

सहभागिता र प्रतिनिधित्व

ठिनी गाउँका अधिकांश बासिन्दा थकाली समुदायका छन् । यद्यपि यहाँ केही अन्य समुदायका परिवारहरू पनि बसोबास गर्छन् । स्थानीय सरकारका सबै प्रतिनिधि थकाली समुदायबाटै छन् । यही अवस्था अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र परियोजना संरक्षण समिति जस्ता अन्य समितिहरूमा पनि देखिन्छ ।

३.५. परम्परागत ज्ञान र जीविकोपार्जन

ठिनीमा अवस्थित एक सामुदायिक होमस्टे। तस्वीर: दावा तेन्जी योल्मु

ठिनीमा पहिले पहिले थकाली भाषा व्यापकरूपमा बोलिन्थ्यो। तर अहिले यसको प्रयोग क्रमशः घट्टदै गएको छ। पढाइ र रोजगारीका लागि गाउँ बाहिर जाने नयाँ पुस्ताले यो भाषा सिक्न छोडेका कारण थकाली भाषाको प्रयोगमा कमी आएको छ। यो भाषाको आफ्नै लिपि छैन। तर पछिल्ला वर्षहरूमा घरपभोड गाउँपालिका भित्रका सामुदायिक विद्यालयमा कक्षा १ देखि ३ सम्म स्थानीय पाठ्यक्रमका रूपमा थकाली भाषा पढाउन थालिएको छ। यसले नयाँ पुस्तामा भाषा जोगाउने र पुर्नजीवित गर्ने आशा जगाएको छ।

थकाली समुदायसँग आफ्नै परम्परागत कृषि ज्ञान छ। उनीहरूले परम्परागत खेती प्रणाली प्रयोग गरेर गहुँ, फापर, आलु, जौ, मकै, लसुन, मुला, सिमी र अन्य विभिन्न तरकारीहरू लगाउँछन्। बाली लगाउनु अघि राम्रो उत्पादन होस् भनेर भूमि पूजा (भूमि पूजा) गरिन्छ। यो पूजा सामान्यतया बिउ छर्नु अघि र बाली भित्र्याउनु अघि गरिन्छ। महिलाहरूले रक्सी बनाउने, गलैचा बुन्ने, र मार्ची, नुनचिया तथा थकाली खाना बनाउने गर्छन्। यी परिकारहरू नेपाली बजारमा लोकप्रिय छन् र थकाली पहिचान बोकेका परम्परागत खानाका रूपमा चिनिन्छन्।

परम्परागत ज्ञानको महत्व र त्यसलाई स्थानीय जीविकासँग कसरी जोड्न सकिन्छ भन्ने कुरा उजागर गर्दै उड्मे संस्थाका अध्यक्ष उर्किन थकालीले अन्तर्वार्तामा भन्नुभयो:

‘पहिले हाम्रो आमदानीको कुनै निश्चित स्रोत थिएन। त्यसबेला हाम्रो परिवार मुख्य रूपमा स्याउ खेतीमा निर्भर थियो। घरखर्च चलाउन र छोराछोरीको पढाइ खर्च जुटाउन हामीले घरमै बनाएको रक्सी जोमसोम बजारमा बेच्ने गर्थ्यौं। रक्सी बनाउने यो परम्परागत ज्ञान कठिन समयमा हाम्रो पारिवारिक अर्थतन्त्र धान्न निकै काम लाग्यो। हाम्रो आदिवासी अभ्यासमा आधारित यस्ता सीपहरू आज पनि मूल्यवान् छन्। यिनको सम्भावनालाई चिनेर परम्परागत ज्ञानमा आधारित उद्यमहरू विकास गर्नु जरूरी छ। यसो गर्न सकेमा दिगो रोजगारी सिर्जना हुन्छ, समुदायको आत्मनिर्भरता बढ्छ र स्थानीय अर्थतन्त्र पनि बलियो हुन्छ।’

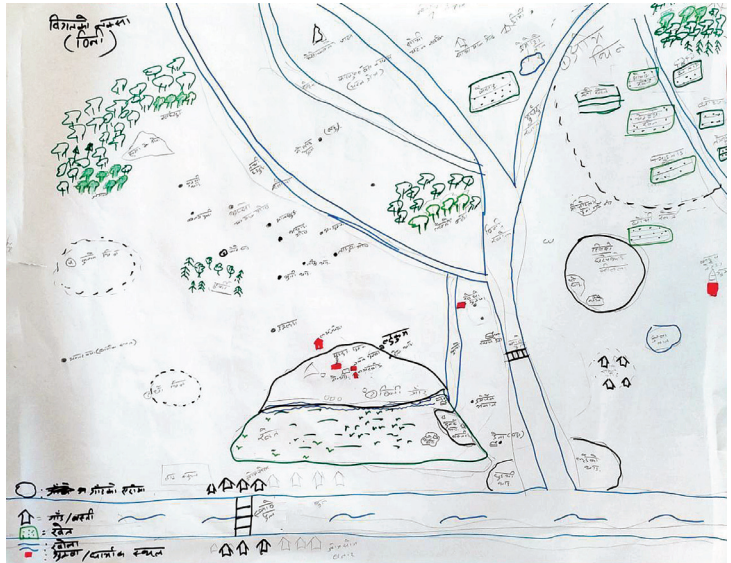
अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजनाले ठिनीमा रहेको परम्परागत सामुदायिक भूस्वामित्व प्रणालीमा ठूलो असर गरेको छ। मुखिया आइत बहादुर थकाली भन्नुहुन्छ, ‘पहिलेपहिले समुदायले सामूहिक रूपमा व्यवस्थापन गर्दै आएको वन क्षेत्र अहिले सरकारको अधिकारमा गएपछि विवादको विषय बनेको छ। यसले समुदायको निमित्त आफ्नै स्रोत-साधनमा पहुँचमा असर पुऱ्याएको छ। पहिलेको परम्परागत वन संरक्षण अभ्यासलाई निरन्तरता दिन बाधा पुगेको छ।’ उहाँले थप भने कि पछिल्ला वर्षहरूमा जलवायु परिवर्तनले पनि ठिनी का परम्परागत अभ्यासमा ठूलो असर पारेको छ। वर्षाको ढाँचामा परिवर्तन आउनु र हिउँ कम पर्नुले कृषि प्रणाली बदलिएको छ। पहिलेका मौलिक परम्परागत घरहरू हराउँदै गएका छन्। स्थानीय बालीहरूको उत्पादन घट्टदै गएको छ।

३.६. पारिस्थितिक-सांस्कृतिक नक्साङ्कन

समुदायका अगुवा, बुढापाका, महिला, युवा, र अन्य सदस्यहरूले बसेर पारिस्थितिक-सांस्कृतिक नक्शांकन सम्पन्न गरे। यस अभ्यासमार्फत सहभागीहरूले विगतको स्थानीय पारिस्थितिकीय र सांस्कृतिक अवस्थासँग हालको अवस्था तुलना गर्दै भविष्यमा उनीहरू कस्तो पर्यावणीय एवं सांस्कृतिक अवस्थाको परिकल्पना गर्छन्, सो कुरा समूहकार्य मार्फत नक्शामा उतारियो।

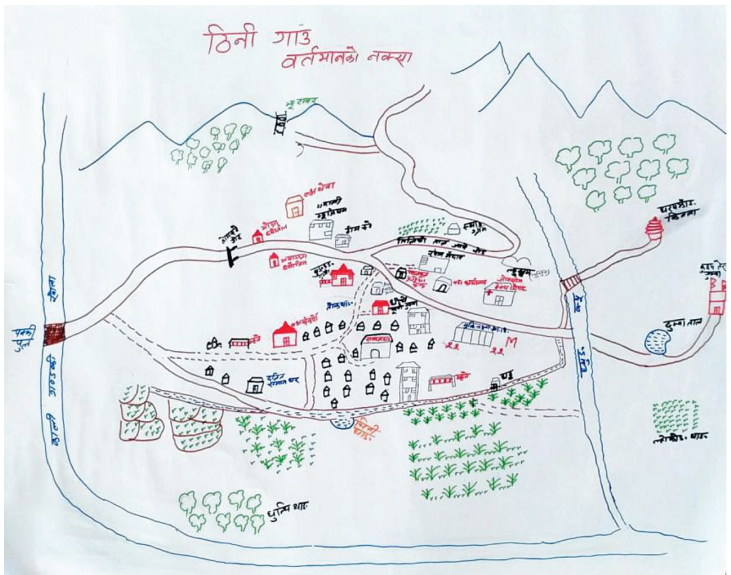
विगतको ठिनी

पहिले ठिनीमा सवारी साधन चल्ने सडक थिएन। एकान्त गाउँ थियो। गाउँ वरिपरि वनले ढाकिएका थिए। घरहरू मौलिक पहिचान भएका, परम्परागत वास्तुकलामा बनेका थिए, जसले समुदायको सांस्कृतिक पहिचान झल्काउँथ्यो। त्यतिबेला स्याउ खेती सुरु भइसकेको थिएन। कृषि नै मुख्य जीविकोपार्जनको आधार थियो। कृषि उत्पादन बजार प्रयोजनका लागि नभई स्वउपभोगका लागि थिए। आर्थिक गतिविधि निकै सीमित थियो। मानिसहरूको जीवन परम्परागत खेती र पशुपालनमा आधारित थियो।

वर्तमानको ठिनी

समयसँगै ठिनीमा ठूला परिवर्तनहरू भएका छन्। कालोपत्रे सडक निर्माण भएको छ। आवागमन सहज भएको छ। जनसंख्या र घरधुरी दुवै बढेका छन्। परम्परागत शैलीका घरहरू बिस्तारै आधुनिक संरचनाले प्रतिस्थापन गर्दैछन्। विशेषगरी पछिल्ला वर्षहरूमा अत्यधिक वर्षा भएकाले माटोले बनेका पुराना घरहरू टिकाउ नहुने भएपछि यस्तो परिवर्तन बढेको हो।

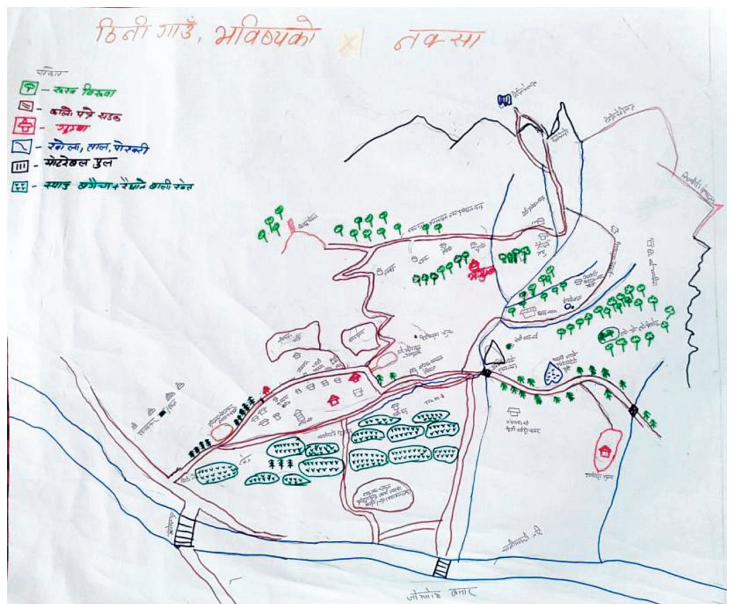

स्याउ खेती सुरु भएपछि कृषि प्रणाली निर्वाहमुखी खेतीबाट व्यावसायिक खेतीतर्फ सर्नेको छ। तर गाउँलेहरूका लागि ठूलो चुनौती भनेको उच्च दरको बसाइँसराइ हो। धेरै मानिस राम्रो शिक्षा र रोजगारीको खोजीमा बाहिर गइरहेका छन्। प्रशासनिक संरचनामा पनि परिवर्तन आएको छ। परम्परागत शासन प्रणालीको ठाउँ आधुनिक सरकारी नियमकानूनले ठाउँ लिएको छ। साथै, जीविकोपार्जनको ढाँचा कृषिबाट पर्यटन र वैदेशिक रोजगारीबाट आउने रेमिट्यान्सतर्फ सर्दै गएको छ। समुदायको आर्थिक स्वरूप परिवर्तन उन्मुख छ। त्यसैगरी, गाउँको बाहिरी क्षेत्रमा रहेको तालको संरक्षण र प्रबर्द्धनले ठिनीको प्राकृतिक सौन्दर्य बढाएको छ। यसले ठिनीलाई पर्यटनका लागि आकर्षक गन्तव्य बनाउनुका साथै समुदायका लागि घुमफिर र मनोरञ्जनको स्थान पनि बनेको छ।

प्रशासनिक संरचनामा पनि परिवर्तन आएको छ। परम्परागत शासन प्रणालीको ठाउँ आधुनिक सरकारी नियमकानूनले ठाउँ लिएको छ। साथै, जीविकोपार्जनको ढाँचा कृषिबाट पर्यटन र वैदेशिक रोजगारीबाट आउने रेमिट्यान्सतर्फ सर्दै गएको छ। समुदायको आर्थिक स्वरूप परिवर्तन उन्मुख छ। त्यसैगरी, गाउँको बाहिरी क्षेत्रमा रहेको तालको संरक्षण र प्रबर्द्धनले ठिनीको प्राकृतिक सौन्दर्य बढाएको छ। यसले ठिनीलाई पर्यटनका लागि आकर्षक गन्तव्य बनाउनुका साथै समुदायका लागि घुमफिर र मनोरञ्जनको स्थान पनि बनेको छ।

भविष्यको ठिनी

ठिनीका समुदाय सदस्यहरूले वातावरण संरक्षण र दिगो विकासलाई सन्तुलनमा राख्ने भविष्यको कल्पना गरेका छन्। उनीहरूको योजनामा पर्यटन गतिविधि प्रबर्द्धनका लागि कालोपत्रे सडकलाई पहाडको फेदीसम्म विस्तार गर्ने योजना समावेश

छ। पर्यटन बढाउन समुदायस्तरका होमस्टे सेवाहरू सुधार गर्ने सोच प्रस्तुत गरिएको छ। साथै, सांस्कृतिक सम्पदा जोगाउन पुराना गुम्बा, मठ र छोर्तेनहरूको मर्मत तथा संरक्षण लाई पनि प्राथमिकता दिइएको छ।

३.७. मौसमी पात्रो

ठिनीको मौसमी पात्रोले गाउँका मानिसहरूले वर्षभरि गर्ने सबै कामको विवरण देखाउँछ। यसमा खेतीपातीसँग सम्बन्धित कामहरू-बिउ रोप्नेदेखि बाली भित्र्याउनेसम्मको पूरा प्रक्रिया समेटिएको छ।

माघ महिना, फागुनमा नयाँ स्याउको विरूवा रोप्ने, मलजल गर्ने र छाँटकाँट गर्ने, आलु गाजर लगाउने, चैत्र बैशाखतिर तरकारीका बेर्ना सार्ने, असार साउनमा हिउदे बाली भित्र्याउने जस्तै उवा काट्ने, फापर, सीमि लगाउने, भदौमा आलु खन्ने, गाजर निकाल्ने, असोज कार्तिकमा स्याउ टिप्ने, फापर काट्ने, र मंसीर पुसमा स्याउ संकलन गर्ने, उवा, जौ, लसुन, गहुँ, केराउ जस्ता हिउदे बाली लगाउने, आदि कृषिजन्य कार्यहरू गरिन्छन्। यी कार्यहरू ले समुदायको प्राकृतिक चक्रसँग समुदायको जीवन र जिविकोपार्जन कसरी जोडिएको छ भन्ने देखाउँछ।

यस पात्रोले परम्परागत चाडपर्व र धार्मिक पूजाजस्ता महत्वपूर्ण सामाजिक-सांस्कृतिक गतिविधि कहिले हुने गर्छन् भन्ने कुरा पनि देखाउँछ। पुस माघमा नयाँ वर्ष, ल्हो सम्य, त्युडल्आ चाड, ल्हे पुजा, ध्युअ पुजा, फाल्आ जात्रा, धैक्यैप नाच आदि महत्वपूर्ण छन्। माघे सक्रान्ति, चैते दशैं, असार पन्ध्र, साउने सक्रान्ति, दशैतिहार जस्ता गैरआदिवासी जनजाति चाडपर्वहरू पनि कतिपय समुदायले मनाउने गर्दछन्। यी चाडपर्वले समुदायबीचको सामूहिक भावना, एकता र संस्कृति उजागर गर्दछ।

अध्याय चारः निष्कर्ष

अध्ययनले ठिनीको जैविक विविधता, स्थानीय आदिवासी जनजातिमा निहित परम्परागत ज्ञान प्रणाली, समुदायको सांस्कृतिक तथा आध्यात्मिक जीवनबीच गहिरो सम्बन्ध रहेको देखाएको छ । यहाँ पाइने विविध प्रकारका वनस्पति र जीव प्रजातिहरूमध्ये कतिपय प्रजातिहरू सांस्कृतिकरूपमा महत्वपूर्ण रहेका छन् । भोटे धूपी र भोजपत्रजस्ता वनस्पति धार्मिक संस्कारहरूमा प्रयोग गरिन्छन् भने भुटकेश र लालीगुराँस आदि परम्परागत उपचार विधिमा प्रयोग गरिन्छन् । त्यस्तै लोखर्के, कस्तुरी जस्ता वन्यजन्तुका अंग र डाँफे चराको प्वाँख आदि स्थानीय थकाली समुदायले विभिन्न संस्कार र सांस्कृतिक पर्वहरूमा प्रयोग गरिन्छन् । समुदायको लागि प्रकृति केवल स्रोतसाधन प्राप्त गर्ने थलो मात्रै भई उनीहरूको सांस्कृतिक जीवनको एक अभिन्न अंशको रूपमा रहीआएको छ ।

ठिनीमा ठूलो देउता (ल्हा थेवा), युड्डुम गुम्बा, च्छाप तेराड गुम्बा, ल्हाकिम कापी (बाह्रबसें देवी), घरपफोड किल्ला जस्ता महत्वपूर्ण सांस्कृतिक, ऐतिहासिक तथा आध्यात्मिक स्थलहरू छन् । मुखिया र उइमे प्रणालीजस्ता प्रथाजनित संस्थाहरू आज पनि स्थानीय स्रोत व्यवस्थापन र सांस्कृतिक सम्पदा संरक्षणमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दैरहेका छन् । तर अहिले ठिनीका थकाली समुदायको सांस्कृतिक जीवन र प्राकृतिक वातावरणमा परिवर्तनहरूका लहरहरू आइरहेका छन् । जलवायु परिवर्तन, पर्यटन विकास, वैदेशिक राजगारी आदिले कृषि, वातावरणीय सन्तुलन र सांस्कृतिक निरन्तरतामा असर पुऱ्याएको छ । विशेषगरी अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र परियोजना अन्तर्गतका बन्देजकारी संरक्षण नियमहरूले स्थानीय समुदायको स्रोतसाधनमा पहुँच तथा सांस्कृतिक अभ्यास र परम्परामाथिको नियन्त्रण संकुचित गरेको छ । नयाँ पुस्ता र सांस्कृतिक चेतनाबीच दुरी बढ्दै गएको छ । ठिनीको जैविक विविधता, वातावरणीय सन्तुलन, स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी परम्परागत ज्ञान, धार्मिक सांस्कृतिक आस्था र परम्परा कायम राख्न निम्न कदमहरू आवश्यक छ ।

सुझावहरू

● सांस्कृतिक सम्पदा स्थलको संरक्षण र पुनःस्थापना

ठिनीका पवित्र र सांस्कृतिक स्थलहरू धार्मिक अभ्यासका लागि मात्र होइन, समुदायको पहिचान र वातावरण संरक्षणका लागि पनि अत्यन्त महत्वपूर्ण छन् । आधुनिकरण, स्रोतसाधनको अभाव, सरकारी बेवास्ताका कारण यस्ता स्थलहरू बढ्दो जोखिममा परिरहेका छन् । पुस्तौँपुस्तासम्म स्थानीय आदिवासी समुदायको संस्कृति र वातावरणबीचको सन्तुलन जोगाइराख्न यी स्थलहरूको संरक्षण अत्यावश्यक छ ।

● आदिवासी जनजातिमा निहित स्रोत व्यवस्थापन प्रणाली र वातावरणीय ज्ञानको मान्यता

ठिनीका आदिवासी जनजातिसँग वन, वन्यजन्तु, जडीबुटी र प्राकृतिक स्रोतसाधनको व्यवस्थापनबारे गहिरो परम्परागत ज्ञान छ । यसलाई आधुनिक संरक्षण योजनामा बेवास्ता गरिने गरिन्छ । यस्ता परम्परागत ज्ञान र अभ्यासलाई औपचारिक रूपमा वातावरणसम्बन्धी योजना तथा कार्यक्रममा समावेश गरिनुपर्छ ।

● सांस्कृतिकरूपमा महत्वपूर्ण वनस्पति र जीवजन्तुको संरक्षण

ठिनीका जैविक प्रजातिहरू वातावरणीय दृष्टिले मात्र होइन, सांस्कृतिक र आध्यात्मिक रूपमा पनि महत्वपूर्ण छन् । धूपी र भोजपत्र (खेल्सिड) पूजाआजामा प्रयोग हुन्छन् भने हिमाली कस्तुरी र डाँफे आँदिको सांस्कृतिक महत्व त्यत्तिकै छ । यी प्रजाति हराए समुदायको सांस्कृतिक पहिचान पनि हराउने खतरा हुन्छ । त्यसैले संरक्षण कार्यक्रमले जैविक मूल्यसँगै सांस्कृतिक महत्वलाई पनि ध्यान दिन जरूरी छ ।

- **निर्णय प्रक्रियामा आदिवासी जनजाति समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता**

भूमि र वनका मुख्य संरक्षक हुँदाहुँदै पनि आदिवासी जनजाति प्रायः संरक्षण र विकास योजनाबाट बहिष्करणमा पारिन्छन् । सामाजिक न्याय र दिगोपनाका लागि उनीहरूलाई स्थानीय शासन, भूमि प्रयोगसम्बन्धी योजना र नीति निर्माणमा सक्रिय रूपमा पूर्ण, अग्रिम जानकारी सहितको मञ्जुरी सहित सहभागी गराइनुपर्छ ।

- **प्रथाजनित शासन प्रणालीलाई मान्यता**

मुखिया प्रणालीजस्ता स्थानीय परम्परागत शासकीय संरचनाले पुस्तौँदेखि प्राकृतिक स्रोत, सांस्कृतिक कार्य र सामाजिक एकता व्यवस्थापन गर्दै आएका छन् । स्थानीय स्वायत्तता र उत्तरदायित्व बलियो बनाउन यी प्रणालीलाई औपचारिक संरचनासँग समायोजन गर्ने तर्फ पहल आवश्यक छ ।

- **सांस्कृतिक मूल्यसँग मेल खाने जिविकोपार्जनको विकास**

जडीबुटी प्रशोधन, कृषि-वन प्रणाली, कपडा बुनाइ, र पर्या-पर्यटनजस्ता परम्परागत जीविकोपार्जनले आमदानीसँगै संस्कृति पनि जोगाउँछ । आर्थिक सहयोग र तालिम एवं बजार पहुँचसम्बन्धी प्राविधिक सहयोग मार्फत ती अभ्यासहरूलाई दिगोपना सुनिश्चित गरिनुपर्छ ।

- **आदिवासी जनजातिको अधिकार सुनिश्चित गर्न नीतिगत सुधार आवश्यक**

एक्यापजस्ता संरक्षणसम्बन्धी पहलले कतिपय अवस्थामा आदिवासी जनजातिको भूमि अधिकार कमजोर पारेका छन् । वन तथा चरन क्षेत्रमा पहुँच संकुचित गराएको छ । परम्परागत स्रोतसाधन व्यवस्थापन प्रणालीलाई कमजोर बनाएको छ । प्राकृतिक स्रोतसाधनसम्बन्धी आदिवासी जनजातिका अधिकारलाई मान्यता दिने गरी स्थानीय र राष्ट्रियस्तरमा नीतिगत सुधार आवश्यक छ ।

- **आदिवासी जनजातिमा निहित ज्ञानको संरक्षण तथा प्रबर्द्धन**

द्रुत सामाजिक-आर्थिक परिवर्तन, युवा पलायन, र सरकारी मान्यताको अभावका कारण परम्परागत ज्ञान तथा अभ्यास हराउँदै गएका छन् । प्रथाजनित संस्थाहरू कमजोर बन्दै गएका छन् । यसले सांस्कृतिक, आध्यात्मिक र वातावरणीय ज्ञानको पुस्तान्तरणलाई कठिन बनाएको छ । आदिवासी जनजातिमा निहित ज्ञानलाई विद्यालय पाठ्यक्रममा समावेश गरि अभिलेखीकरण गरि, अन्तरपुस्ता कार्यक्रम आदिको माध्यमबाट संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्न जरूरी छ ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: सहभागीहरूको नामावली

तालिका १: मुख्य सूचनादातासँगको अन्तर्वार्ता ठिनी, मुस्ताङ

क्र.सं.	नाम थर	लिङ्ग	सहभागी भएको संस्थाको नाम
१	आईत बहादुर थकाली	पुरुष	गाउँमुखिया
२	उर्किन थकाली	महिला	उड्मेन
३	प्रदिप थकाली	पुरुष	वडा अध्यक्ष
४	सरिता थकाली	महिला	सरकारी कर्मचारी

तालिका २: समूहगत छलफल (पुरुष), ठिनी, मुस्ताङ

क्र.सं.	नाम थर	लिङ्ग	सहभागी भएको संस्थाको नाम
१	आईत बहादुर थकाली	पुरुष	गाउँमुखिया
२	बुद्धिपल थकाली	पुरुष	तिन गाउँले थकाली
३	सबि कुमार थकाली	पुरुष	तिन गाउँले थकाली
४	कृष्ण थकाली	पुरुष	तिन गाउँले थकाली
५	लक्की केमी थकाली	पुरुष	तिन गाउँले थकाली
६	सञ्जय थकाली	पुरुष	सामाजिक परिचालक
७	सुदिल थकाली	पुरुष	तिन गाउँले थकाली
८	निरज थकाली	पुरुष	युवा क्लब

तालिका ३: समूहगत छलफल (महिला), ठिनी, मुस्ताङ

क्र.सं.	नाम थर	लिङ्ग	सहभागी भएको संस्थाको नाम
१	उर्किन थकाली	महिला	उड्मेन
२	लाल कुमारी थकाली	महिला	उड्मेन
३	शान्ता थकाली	महिला	उड्मेन
४	बिष्णु थकाली	महिला	उड्मेन
५	ममिता थकाली	महिला	आमा समुह
६	एन्जला थकाली	महिला	आमा समुह
७	मनकारी थकाली	महिला	आमा समुह
८	बत्तिमाया थकाली	महिला	आमा समुह
९	श्यामु थकाली	महिला	आमा समुह

अनुसूची २ : मुख्य वनस्पति र जीव प्रजातिहरू

काष्ठ प्रजातिहरू

स्थानीय नाम (Local Name)	वैज्ञानिक नाम (Scientific Name)	सामान्य नाम (Common Name)
गोब्रे सल्ला	<i>Pinus wallichiana</i>	Himalayan Pine
भोटे धुपी (पामसिकी)	<i>Juniper indica</i>	Dwarf Juniper
पापरासिकि	<i>Juniper tibetica</i>	Tibetan Juniper
साडसिकी	<i>Juniperus recurva</i>	Weeping Juniper
खिस्लिड (भोजपत्र)	<i>Betula utilis</i>	Himalayan Birch
चिमाडुड (बैस)	<i>Salis species</i>	Willow
काढो (ओखर)	<i>Juglans regia</i>	Walnut

गैरकाष्ठ वन पैदावर

स्थानीय नाम (Local Name)	वैज्ञानिक नाम (Scientific Name)	सामान्य नाम (Common Name)
परमहेन्डो (लालीगुरास)	<i>Rhododendron arboreum</i>	Rhododendron
भोटे पिपल	<i>Populus ciliata</i>	Himalayan poplar
आरू	<i>Prunus persica</i>	Apricot
हिमाली थाइम	<i>Thymus serpyllum</i>	Himalayan Thyme
वन आरू	<i>Prunus armeniaca</i>	Wild Apricot
भोटे धुपी	<i>Juniperus indica</i>	Dwarf Juniper
स्याउ	<i>Malus domestica</i>	Apple
नासपति	<i>Pyrus pyrifolia</i>	Pear
आरूबखडा	<i>Prunus domestica</i>	Plum
कागती	<i>Citrus limon</i>	Lemon

इन्धनको लागि प्रयोग हुने काष्ठ (दाउरा) प्रजातिहरू

स्थानीय नाम (Local Name)	वैज्ञानिक नाम (Scientific Name)	सामान्य नाम (Common Name)
साडसिकी (धुपी)	<i>Juniperus recurva</i>	Weeping Juniper
गोब्रेसल्ला	<i>Pinus wallichiana</i>	Himalayan pine
भोटे धुपी (पामसिकी)	<i>Juniper indica</i>	Dwarf Juniper
ओखर	<i>Juglans regia</i>	Walnut
स्याउ	<i>Malus domestica</i>	Apple
आरू	<i>Prunus persica</i>	Apricot
बैस	<i>Salis species</i>	Willow
भोटे पिपल	<i>Populus ciliata</i>	Himalayan poplar
नासपति	<i>Pyrus pyrifolia</i>	Pear
आरूबखडा	<i>Prunus domestica</i>	Plum

महत्वपूर्ण झाडी (Shrub) प्रजातिहरू

स्थानीय नाम (Local Name)	वैज्ञानिक नाम (Scientific Name)	सामान्य नाम (Common Name)
उन्यू	<i>Thelypteris nepalensis</i>	Fern
थुङ्गमिर (वन गुलाब)	<i>Rosa webbiana</i>	Himalayan Wild Rose
त्याङलापुजु (फापर)	<i>Fagopyrum esculentum</i>	Himalayan Buckwheat
सपुजु	<i>Berberis spp.</i>	Berberberry
टोम्जा	<i>Themeda triandra</i>	Red Oat Grass
तिमु (गुयलो)	<i>Centella asiatica</i>	Centella
सेतो टामो	<i>Caragana gerardiana</i>	White Tomo
हरियो टामो	<i>Rosa sericea</i>	Green Tomo
टिसुरदुङ	<i>Lycium barbarum</i>	Goji Berry

औषधीय वनस्पति प्रजातिहरू

स्थानीय नाम (Local Name)	वैज्ञानिक नाम (Scientific Name)	सामान्य नाम (Common Name)
यासागुम्बा	<i>Ophiocordyceps sinensis</i>	Cordyceps (caterpillar fungus)
कुट्की	<i>Picrorhiza kurroa</i>	Picrorhiza
निरमासी	<i>Delphinium species herb</i>	Delphinium
पाँचआँले	<i>Dactylorhiza hatagirea</i>	Himalayan orchid
चुल्टे अमिलो	<i>Oxalis corniculata</i>	Creeping wood sorrel
पथरचुर (पदमचाल)	<i>Rheum australe</i>	Himalayan Rhubarb
वन लसुन	<i>Allium wallichii</i>	Wild Garlic
काउली च्याउ	<i>Lentinus edodes</i>	Forest Mushroom
रातो च्याउ	<i>Laetiporus sulphureus</i>	Red Mushroom
खोटेसल्ला	<i>Pinus roxburghii</i>	Chir pine
भूटकुसी	<i>Ligusticopsis wallichiana</i>	Ligusticopsis
तितेपाती	<i>Artemisia vulgaris</i>	Mugwort
सुनपाती	<i>Artemisia argyi</i>	Chinese Mugwort
केशर	<i>Crocus sativus</i>	Saffron
जिम्बु	<i>Allium hypsistum</i>	Wild onion

वन्यजन्तु प्रजातिहरू

स्थानीय नाम (Local Name)	वैज्ञानिक नाम (Scientific Name)	सामान्य नाम (Common Name)
हिउँ चितुवा	<i>Panthera uncia</i>	Snow Leopard
नाउर	<i>Pseudois nayaur</i>	Himalayan Blue Sheep
कस्तुरी	<i>Moschus leucogaster</i>	Himalayan Musk Deer
मृग	<i>Moschus chrysogaster</i>	Alpine Musk Deer
हिमाली खरायो	<i>Lepus oiostolus</i>	Himalayan Woolly Hare
स्याल	<i>Canis aureus</i>	Golden Jackal
फ्याउरो	<i>Vulpes ferrilata</i>	Tibetan Fox
ब्वासो	<i>Canis lupus</i>	Grey Wolf

चितुवा	<i>Panthera pardus</i>	Leopard
मलसाप्रा	<i>Matren flavigula</i>	Yellow throated marten
वन विरालो	<i>Otocolobus manul</i>	Pallas's Cat
न्याउरी मुसा	<i>Herpestes javanicus</i>	Small Asian Mongoose
खरायो	<i>Oryctolagus cuniculus</i>	Himalayan hare
टुटे मुसा	<i>Ochotona himalayana</i>	Himalayan pika
भारल	<i>Hemitragus jemlahicus</i>	Himalayan Tahr
खेत मुसा	<i>Rattus pyctoris</i>	Himalayan Field Rat
घोरल	<i>Naemorhedus goral</i>	Ghoral
रातो फ्याउरो	<i>Vulpes vulpes</i>	Red Fox
चरी बाघ	<i>Prionailurus bengalensis</i>	Leopard Cat
भालु	<i>Ursus thibetanus</i>	Asiatic Black Bear

चरा प्रजातिहरू

स्थानीय नाम (Local Name)	वैज्ञानिक नाम (Scientific Name)	सामान्य नाम (Common Name)
न्हाताड (डाँफ)	<i>Lophophorus impejanus</i>	Danphe
मुनाल	<i>Tragopan satyra</i>	Satyr Tragopan
भ्या (गिद्ध)	<i>Gyps himalayensis</i>	Himalayan Griffon Vulture
वन काग	<i>Corvus macrorhynchos</i>	Large-billed Crow
परेवा	<i>Columba rupestris</i>	Pigeon
मलेवा	<i>Columba livia</i>	Common pigeon
बाज	<i>Accipiter gentilis</i>	Northern goshawk
भंगेरा	<i>Passer domesticus</i>	House sparrow
च्याकुरा	<i>Alectoris chukar</i>	Chukar Partridge
रातो चरा	<i>Carpodacus sipahi</i>	Scarlet Finch
घर काग	<i>Corvus splendens</i>	House Crow
ढुकुर	<i>Streptopelia decaocto</i>	Eurasian Collared Dove
हिमाली लाटोकोसेरो	<i>Strix nivicolum</i>	Himalayan Owl
चमेरा	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	Greater Horseshoe Bat
चील	<i>Aquila nipalensis</i>	Steppe Eagle
भ्याकूर	<i>Turdoides nipalensis</i>	Spiny Babbler
हिमाली काठफोर	<i>Dendrocopos himalayensis</i>	Himalayan Woodpecker
फापर चरा	<i>Upupa epops</i>	Common Hoopoe
कन्याडकुरुड	<i>Anthropoides virgo</i>	Demoiselle Crane
फिस्टे चरा	<i>Phylloscopus humei</i>	Hume's Leaf Warbler

लोपोन्मुख वन्यजन्तु र चरा प्रजातिहरू

स्थानीय नाम (Local Name)	वैज्ञानिक नाम (Scientific Name)	सामान्य नाम (Common Name)
हिउँ चितुवा	<i>Panthera uncia</i>	Snow Leopard
नाउर	<i>Pseudois nayaur</i>	Himalayan Blue Sheep
कस्तुरी	<i>Moschus leucogaster</i>	Himalayan Musk Deer

Figure 1: Thini Village, Photo: Dawa Tenji Yolmu

Published by

Nepal Federation of Indigenous Nationalities (NEFIN)

Climate Change Partnership Program, Maharajgunj, Kathmandu, Nepal Phone: 977-1-4515376

E-mail : info@nefinclimatechange.org

Website : www.nefinclimatechange.org

ISBN : 978-9905-0-0476-4

Lead Researcher and translation into Nepali : Arun Rai

Researcher : Dawa Tenji Yolmu

Layout Design : Basudev Shrestha, 9841258681

Printing : Media Nepal, Bagbazar, Kathmandu

Foreword

Documentation of culturally significant species and sites is an important task for the continuation of Indigenous Peoples' distinct world views and knowledge systems. Many of Indigenous Peoples' heritages and natural species are already lost and many of them are at the verge of extinction due to both human pressure and climate change. This inventory report will help Tingaule Thakali of Thini, Indigenous Peoples overall and the government of Nepal, see changes in and take care of those heritages and species and keep them sustained for the future generations. Thus, I thank and congratulate Tingaule Thakalis of Thini, NEFIN and YAE team, and the partners of ICI for coming up with this report and contributing in saving biodiversity and Indigenous Peoples' culture.

Nima Lama Hyolmo
Chairperson
Nepal Federation of Indigenous Nationalities (NEFIN)

Acknowledgement

We express our deepest gratitude to the people of Thini for trusting us to work with them for this inventory making, sharing their knowledge, stories, experiences, and lifeways. Meanwhile, we remain grateful to everyone who inspired and supported us in this work specially GEF for providing funding to Inclusive Conservation Initiative (ICI) through CI and IUCN. We thank CI and IUCN for supporting us in this work along with other activities of ICI. The movements and struggle of Indigenous Nationalities of Nepal, NEFIN's secretariat of federal council, council members, member organizations/Indigenous Peoples Organizations, affiliated organizations and Indigenous Peoples' friends in movements for rights, equality and peace building, are the source of inspiration. The customary village chief of Thini Aaita Bahadur Thakali, chairperson of Uemen (customary institution of Thakali women) Urkin Thakali, chairperson of youth club and Social Mobilizer for Thini, Sanjay Thakali, Lead Researcher Arun Rai, Researcher Dawa Tenji Yolmo and Bimal Saru, and NEFIN Climate Change Partnership Program team for this work.

Tunga Bhadra Rai
Director
NEFIN Climate Change Partnership Program

TABLE OF CONTENTS

CHAPTER I: INTRODUCTION	31
1.1 Background	31
1.2 Objectives	31
1.3 Study area	31
CHAPTER II: METHODOLOGY	33
2.1 Sampling strategy	33
2.2 Data Collection	33
2.2.1 Data validation	34
2.2.2 Informed Consent	34
CHAPTER III: FINDINGS AND ANALYSIS	35
3.1 Major Flora and Fauna	35
3.2 Culturally	35
3.3 Main cultural Landmarks and Heritage Sites	36
3.3.1 Thulo Deuta (Lha Thewa)	37
3.3.2 Yungdum Gumba	37
3.3.4 Lhakhim Karpo (Barhabarse Devi)	38
3.3.5 Gharapjhong Killa	38
3.4 Customary governance	38
3.4.1 Mukhiya System	38
3.4.2 Uhime System	39
3.5 Participation and Representation	40
3.6 Traditional Knowledge and Livelihoods	40
3.7 Eco-Cultural Mapping/Seasonal calendars Outcomes	42
3.7.1 Eco-Cultural Map of Past Thini	42
3.7.2 Eco-Cultural Map of Present Thini	42
3.7.3 Eco-Cultural Map of Future Thini	43
3.7.4 Seasonal Calendar of Thini	43
CHAPTER IV: CONCLUSION	44
4.1 Conclusion	44
4.2 Recommendations	44
ANNEXES	46
Annex I List of Participants	46
Annexes II Major Flora and Fauna	46

List of Tables

Table 1	Name of plants with their cultural significance.	36
Table 2	Name of animals with their cultural significance	36
Table 3	List of Key Informant Interview from Thini, Mustang	46
Table 4	List of Focus Group Discussion (Men) from Thini, Mustang	46
Table 5	List of Focus Group Discussion (Women) from Thini, Mustang	46
Table 6	Timber Species	46
Table 7	Non-Timber Forest Products (NTFPs)	47
Table 8	Fuelwood Species	47
Table 9	Important Shrubs	48
Table 10	Medicinal Plants	48
Table 11	Wild Animals	48
Table 12	Birds	49
Table 13	Endangered Wild Animal	50

List of Figures

Figure 1	Thini Village	26
Figure 2	Map of the study area	32
Figure 3	An inception meeting was organized to discuss research approaches, tools, and techniques	33
Figure 4	Dhupi Tree	34
Figure 5	Lha Thewa (Thulo deuta)	37
Figure 6	Yangdum Gumba	37
Figure 7	Kuchhap Terang Gumba	38
Figure 8	Lhakim Kapo	38
Figure 9	Gharapjhong Killa	38
Figure 10	Aita Bahadur Thakali, Head (Mukhiya) of the Mukhiya system of Thini village during KII	39
Figure 11	Urgen Thakali, chairpeson of Uhime, the head of the Uhime customary system	39
Figure 12	Ward chairperson Pradip Thakali being interviewed during KII	40
Figure 13	A community homestay	41
Figure 14	Eco- cultural map of Past Thini	42
Figure 15	Eco-cultural map of present Thini	42
Figure 16	Eco- cultural map of future Thini	43

CHAPTER I: INTRODUCTION

1.1 Background

The Nepalese Federation of Indigenous Nationalities Climate Change Partnership Program (NEFIN CCPP) has been implementing the project “SAINO: Revitalizing Nature-Culture Relationship and Recollection of Indigenous Peoples in the Annapurna Area of Nepal”, funded by the GEF-7 Inclusive Conservation Initiative (ICI) through the International Union for Conservation of Nature (IUCN). The project is being carried out in ten selected locations across Manang, Mustang, Lamjung and Kaski districts of Gandaki Province.

As part of this initiative, NEFIN CCPP recently conducted a Community-Based Monitoring and Information System (CBMIS) study in the Indigenous territory of Thini village, Ward No. 5 of Gharapjhong Rural Municipality in Mustang District, Nepal. CBMIS is a rights-based approach grounded in the principles of Indigenous Peoples’ self-determination, customary governance, and stewardship over ancestral territories.

It enables Indigenous communities to map their resources, document biodiversity and recall and also reinforce their cultural heritage and revitalize customary governance systems. Through this approach, local communities actively engage in monitoring and documenting changes in their landscapes, ecosystem, cultural heritage, tracking biodiversity trends and assessing the impacts of external policies on their traditional

This report presents key findings from the study, highlighting culturally significant wildlife, natural resources and heritage sites of the local Indigenous Peoples, along with the associated knowledge, belief systems and their deep interconnectedness with traditional lifeways.

1.2 Objectives

The objectives are threefold:

- To document key local wildlife species and heritage sites, with a particular focus on those of cultural significance to the local Indigenous Peoples in the study area.
- To record customary governance systems, traditional knowledge and livelihoods, emphasizing their interconnectedness with Indigenous identity and ways of life.
- To generate evidence that informs project interventions, grounded in community-generated data and Indigenous perspectives.

1.3 Study area

- The study was conducted in Thini village, which falls under Ward No. 5 of Gharapjhong Rural Municipality in Mustang District, Nepal. Formerly, it was part

of Jomsom V.D.C. (covering Wards 1 to 4). Thini spans a total area of 114.3 square kilometers and is geographically located at 28°46'28" N latitude and 83°43'66" E longitude. The village is characterized by a rugged mountainous landscape, cold desert climate and rich biodiversity, making it an ecologically and culturally significant area. Thini has a total population of 513, with 252 males and 261 females, residing in 158 households, mostly Thakalis.

Google Map of Study Area (Thini Territory)

Figure 2: Map of the study area

CHAPTER II: METHODOLOGY

The study was grounded in a rights-based and participatory approach. It ensured the meaningful engagement of Indigenous peoples—including women and youth—at every stage of the process, promoting ownership and cultural integrity throughout the data collection and validation phases.

Figure 3: An inception meeting was organized to discuss research approaches, tools, and techniques.
Photo: Dawa Tenji Yolmu

An inception meeting was organized to discuss research approaches, tools and techniques. This meeting emphasized community consensus and collective decision-making to establish research priorities and protocols. Participants included community elders, representatives of customary institutions, local government representatives, women and youth. Discussions focused on ethical considerations, data ownership and the role of Indigenous knowledge in the study. A participatory research

framework was developed, ensuring alignment with Indigenous values and customary laws.

2.1 Sampling strategy

The study employed a purposive sampling approach to ensure the inclusion of key indigenous leaders and knowledge holders, local decision makers and diverse community perspectives. Special attention was given to the inclusion of indigenous women and youth to ensure diverse and representative insights.

2.2 Data Collection

A range of participatory tools were used to collect data in an inclusive way:

- GIS-enabled GPS device was used to gather geospatial data from the study area. This helped in accurately mapping the boundaries and important sites and features such as forests, water sources and cultural landmarks.
- Key informant interviews (KIIs) were conducted with traditional leaders/ local knowledge holders, local government representatives and other stakeholders.
- Focus group discussions (FGDs) were held with diverse groups, including men,

women, youth and Indigenous knowledge holders/practitioners, to ensure a broad spectrum of community voices and perspectives. (*See Annex 1: List of Participants*)

- Eco-cultural mapping was used to identify and document sacred sites, socio-cultural landmarks and biodiversity hotspots. This tool helped capture community perspectives on the past and present conditions of these natural resources, as well as their future visions for conservation.
- Seasonal calendar was used to capture traditional ecological knowledge related to seasonal patterns, agricultural cycles, cultural rituals and biodiversity dynamics.
- A desk review of relevant literature, including demographic reports, legal frameworks, and Indigenous policy documents, was conducted to supplement primary data. This provided contextual background and historical perspectives on Indigenous territorial rights and governance.

2.2.1 Data validation

A participatory validation process was conducted to ensure the accuracy, reliability, and ownership of the collected data. An exit meeting was held where preliminary findings were presented to the community for feedback and approval. Community members reviewed eco-cultural maps, seasonal calendars, and other collected data, providing necessary revisions to align with their lived experiences. This validation process reinforced Indigenous data sovereignty and ensured that findings reflected community realities.

2.2.2 Informed Consent

Figure 4: Dhupi Tree, Photo: Dawa Tenji Yolmu

Ethical research principles were strictly followed. Consent was taken from participants before engaging them in the study. Participants were informed of their rights, the purpose of the research, and how the data would be used. Consent was obtained from participants, ensuring that indigenous data governance principles were respected.

This methodology ensures that CBMIS is not merely an external research process but a community-driven mechanism for knowledge preservation, environmental stewardship by, and advocacy for the rights of Indigenous peoples in the study sites.

CHAPTER III: FINDINGS AND ANALYSIS

3.1 Major Flora and Fauna

The Thini region village is home to a rich variety of flora and fauna, reflecting both ecological diversity and community reliance on natural resources. Dominant timber species in the area include the Himalayan Pine (*Pinus wallichiana*), Juniper varieties such as the Dwarf Juniper (*Juniper indica*) and Weeping Juniper (*Juniperus recurva*), and hardwoods like *Juglans regia* (Okhar) and *Betula utilis* (Bhojpatra). These are used not only for construction but also provide firewood, especially during harsh winters. In addition, numerous non-timber forest products (NTFPs) such as rhododendrons, apricots, thyme, and apples play an essential role in local livelihoods and seasonal diets. The landscape also nurtures a vibrant range of medicinal plants, many of which hold cultural and economic significance. Species like Yarsagumba (*Ophiocordyceps sinensis*), Kutki (*Picrorhiza kurroa*), and Wild Garlic (*Allium wallichii*) are commonly collected for traditional healing practices. Shrubs such as Himalayan Wild Rose (*Rosa webbiana*) and Goji Berry (*Lycium barbarum*) add to the botanical diversity, while fuelwood species—often overlapping with NTFPs—are vital for daily energy needs. The collection of dried branches, particularly at the start of winter, reflects sustainable practices embedded in the community's interaction with the forest.

Wildlife in Thini is both diverse and delicate, with several species teetering on the edge of endangerment. Majestic creatures like the Snow Leopard (*Panthera uncia*), Himalayan Blue Sheep (*Pseudois nayaur*), and Himalayan Musk Deer (*Moschus leucogaster*) are rarely seen but highly respected. Other mammals such as wolves, foxes, and various species of deer and hares share the terrain with a remarkable avian population that includes the national bird Danphe (*Lophophorus impejanus*), vultures, eagles, and the elusive Himalayan Owl. The coexistence of such fauna with human life underscores the importance of conservation efforts in preserving the region's fragile yet remarkable biodiversity. **(See Annex 2: List of Flora and Fauna)**

3.2 Culturally significant flora and fauna

The flora and fauna of the Thini region are deeply intertwined with the cultural and spiritual practices of the Thakali community. Many plant species serve not only as sources of food or medicine but also as vital elements in traditional ceremonies. For instance, *Bhutkesh* (*Ligusticopsis wallichiana*), known locally as *Ti*, is burnt as incense during healing rituals and spiritual cleansings, symbolizing purification and protection from negative energies. Likewise, the vibrant *Laligurans* (*Rhododendron arboreum*), or *Paramhendo*, holds both medicinal and poetic value, often referenced in folk songs. Sacred trees such as *Bhojpatra* (*Betula utilis*) and *Bhote Dhupi* (*Juniper indica*) are essential in religious rites and symbolically represent purity, longevity and divine connection.

Certain animals also hold unique cultural significance in Thini. Traditionally, parts of species like the *Lokharke* (Northern Palm Squirrel) and *Kasturi* deer were used in *Kul Puja*, rituals that honor family deities and ward off planetary afflictions (*Grahadasha*). The *Danphe* (*Lophophorus impejanus*), Nepal’s national bird, is revered not just for its beauty but for its ritual importance—its feathers are used in religious festivals such as *Tyunglha* and in various spiritual pujas. Although many animal-related rituals have declined due to conservation awareness and changing norms, the symbolic presence of these species continues to shape Thakali identity and their connection to the natural world.

Table 1: Name of plants with their cultural significance.

Plants Names	Cultural significance
Ti (<i>Ligusticopsis wallichiana</i>)	Used as incense in healing and purification rituals
Paramhendo (<i>Rhododendron arboretum</i>)	Remedy for fishbone; praised in Thakali songs for beauty and cultural symbolism
Pamsiki (<i>Juniper indica</i>)	Burnt as incense in daily and special worship
Khelsing (<i>Betula utilis</i>)	Used in Nagh Puja, prasad coverings, symbol of purity
Marangi (<i>Rheum australe</i>)	Used as natural dye and mixed in hair oil for regular use
Jimbu (<i>Allium hypsistum</i>)	Treats cough and enhances flavor in traditional dishes

Table 2: Name of animals with their cultural significance

Animal Names	Cultural significance
Lokharke (<i>Funambulus pennantii</i>)	Dried head used in Kul Puja for removing <i>Grahadasha</i> effects
<i>Moschus leucogaster</i> (Kasturi deer)	Limbs used in Kul Puja (traditional practice, now declined)
<i>Pseudois nayaur</i> (Naur)	Horn kept in Changa, sacred space on the rooftop
<i>Herpestes javanicus</i> (Nyauri Musa)	Head used in rituals to neutralize negative astrological effects
<i>Canis aureus</i> (Syal)	Traditionally used in Kul Puja (now rare)
<i>Vulpes vulpes</i> (Red Fox)	Used to counter <i>Grahadasha</i> in past rituals
<i>Lophophorus impejanus</i> (Danphe)	Feathers and sizzle used in Tyunglha Festival and spiritual pujas
Various (Vulture, Crow, Owl)	Feathers used in multiple religious and purification rituals

3.3 Main cultural Landmarks and Heritage Sites

Thini has several significant spiritual and cultural landmarks that serve as centers for religious activities, community gatherings, and cultural preservation. Thulo Deuta is a sacred site where *Kul Puja* (ancestral worship) is performed by the community members. This ritual strengthens the bond between the community and nature, promoting environmental stewardship.

Kuchhap Terang Gumba, Yungdum Gumba, Lhaki Karpo the village’s main monastery, plays a crucial role in maintaining Buddhist and Bon traditions.

Figure 5: Lha Thewa (Thulo deuta), Photo: Dawa Tenji Yolmu

3.3.1 Thulo Deuta (Lha Thewa)

Thulo Deuta, situated above the village settlement of Thini, is worshiped as the main deity of the community. It holds great spiritual significance, and the community members perform prayers and rituals in honor of this revered god.

3.3.2 Yungdum Gumba

Yungdum Gumba, located in the centre of the village, is associated with the Bon religion. The Lamas and community members following the Bon performs puja at this sacred site.

3.3.3 Kuchhap Terang Gumba

Kuchhap Terang Gumba is located on the southern outskirts of the village. It is a well-constructed and

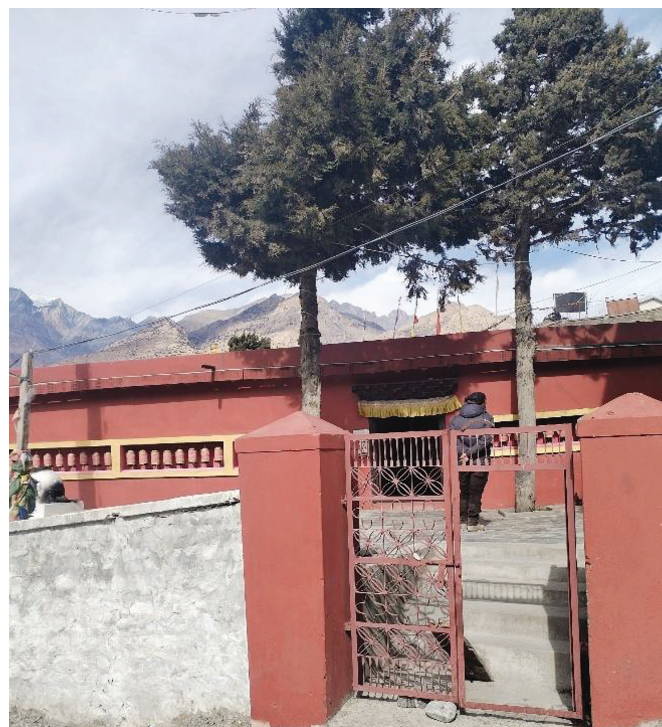

Figure 6: Yangdum Gumba, Photo: Dawa Tenji Yolmu

architecturally impressive monastery, serving as a significant place of worship for the Thakali community. It is being supported by the donor agencies for structural maintenance and extension and also for the preservation.

3.3.4 Lhakhim Karpo (Barhabarse Devi)

Lhakhim Kapo, also known as Barhabarse Devi situated in the middle of the viallge is another sacred site for worship and for cultural rituals.

3.3.5 Gharapjhong Killa

Gharapjhong Killa is a historical fort located in the Thini village of Mustang, situated in the southern side of the viallge, which is known for its rich cultural heritage. In the past, Gharapjhong killa was the only viallge of Thakali community and over time, they shifted to nearby areas and formed recent village also known as Tin Gaule Thakalis. The fort was built for defensive purposes and played a significant role in the region's history, serving as a crucial site for local governance and protection in the past periods. Today, Gharapjhong Killa stands as a symbol of Mustang's ancient heritage and remains an important cultural landmark for the Thakali community.

3.4 Customary governance

3.4.1 Mukhiya System

The Mukhiya system is still in practice in Thini village of Mustang district. It is a customary governance system that has existed for centuries among the Thakali community. The system operates under a formal constitution and consists of seven executive members, including the Two Mukhiyas (one among the two must be above 61 years old also called Thulo Phajan and Sano Phajan) Secretary, and four Katuwals (messengers).

Figure 7: Kuchhap Terang Gumba,
Photo: Dawa Tenji Yolmu

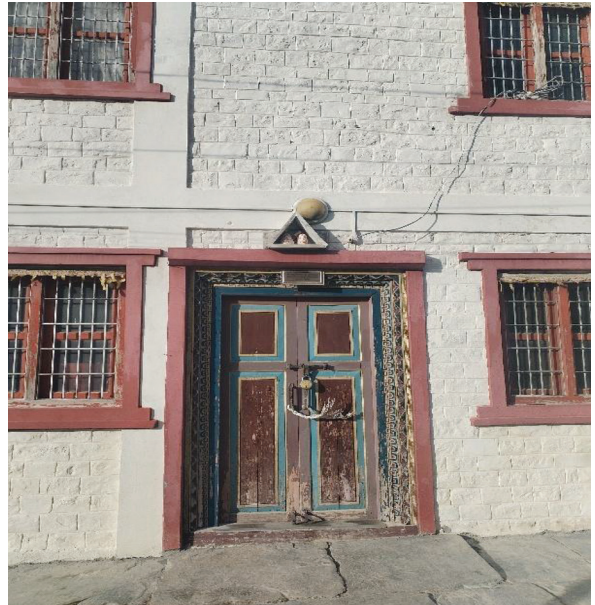

Figure 8: Lhakhim Kapo,
Photo: Dawa Tenji Yolmu

Figure 9 : Gharapjhong Killa,
Photo: Dawa Tenji Yolmu

Two Mukhiyas are selected from the democratic processes representing each from two parts of the village whereas Katuwals are selected by rotational system. The tenure of the Mukhiyas is two years, after which new Mukhiyas are again selected by election process. This system plays a crucial role in cultural and social organization, particularly in agriculture and irrigation management. Before the establishment of modern governmental structures, the Mukhiya system was responsible for local administration and conflict resolution within the community.

Figure 10: Aita Bahadur Thakali, Head (Mukhiya) of the Mukhiya system of Thini village during KII, Photo: Dawa Tenji Yolmu

The Mukhiya serves as the primary decision-maker on matters related to irrigation, farming, firewood collection, and social and cultural events. Instructions from the Mukhiya are conveyed to the community by the Katuwals, a process locally known as Ghok Ferne.

Similarly, the elected chairperson and members of the local government serve as advisors (Michen in local language) to the Mukhiya system. Despite being part of the modern governmental structure, local government representatives who often belong to the same community respect, follow, and collaborate with the Mukhiya system. However, in matters of developmental planning and economic activities, the decisions of the elected government authorities take precedence, while still ensuring the effective participation of Mukhiya in the process.

In recent years, after the establishment of ACAP (Annapurna Conservation Area Project), the decision-making power of the Mukhiya system regarding the conservation, utilization, and management of forest resources has been undermined. As a result, the community has been deprived of access to their own land and forest resources.

3.4.2 Uhime System

The Uhime customary consists of 8 women including president, secretary and six members. The tenure of the Uhime is three years, after which a new committee is formed. The primary responsibility of the

Figure 11: Urgen Thakali, chairperson of Uhime, the head of the Uhime customary system, Photo: Dawa Tenji Yolmu

Uhime is during the major festival Tyunglha. They dance around the agricultural land while singing cultural songs, which denote significant sites and deities of their area, and play an active role in organizing the festival. Similarly, Uhime are also responsible for the community solid waste management within village contributing both the society and environment. The Uhime System consists exclusively of women and is composed solely of members from the Thakali community.

However, modern development has led to the formation of informal women's groups known as Aama Samuha, where members come from all castes and communities. Aama Samuha also exists in Thini and plays a significant role in society, working alongside the community. While they have different responsibilities, they still respect the traditional Uhime System.

3.5 Participation and Representation

The entire community in Thini is primarily from the Thakali ethnic group, although there are some temporary families from other communities residing there. Local government representation is exclusively from the Thakali community, ensuring full and effective participation in local governance within Thini. Similarly, the same holds true for other committees, such as the ACAP conservation committee.

Figure 12: Ward chairperson Pradip Thakali being interviewed during KII, Photo: Dawa Tenji Yolmu

3.6 Traditional Knowledge and Livelihoods

Thakali language was once widely spoken, but nowadays it is used less frequently. The younger generation, who are engaged in education and work outside the village, have stopped learning the language. As a result, the language is gradually fading away. Additionally, the Thakali language does not have its own script. However, in recent years, Thakali language has been introduced as a local curriculum in community schools within Gharapjung Rural Municipality and being taught from grades 1 to 3 as an additional subject. The curriculum includes local language, culture and tradition, and places around Gharapjhong. This initiative aims to preserve and revitalize the language among younger generations, ensuring its continuity despite the declining use in daily life.

The Thakali community has its own customary agricultural knowledge. They primarily cultivate crops such as wheat, buckwheat, potato, barley, maize, garlic, radish, beans and vegetables using traditional farming methods. These are the main staples that grow in their agricultural practices. Before, planting the crops, the community members perform land worship (Bhumi Puja) to ensure a good harvest. This ritual is usually done prior to sowing and before the crops are harvested.

Shedding light on the importance of traditional knowledge and linking it to local livelihood, Urgan Thakali, chairperson of Uhime institution, during interview said,

Figure 13: A community homestay, Photo: Dawa Tenji Yolmu

“In the past, when we had no stable source of income, our families relied primarily on subsistence apple farming. To meet household expenses and support our children’s education, we also sold homemade liquor in the Jomsom bazaar. This traditional knowledge of alcohol-making played a crucial role in sustaining our family economy during difficult times. Skills like these, rooted in our indigenous practices, remain valuable even today. We need to recognize their potential and work towards developing indigenous-based enterprises that harness such traditional knowledge. By doing so, we can create sustainable livelihoods, strengthen our community’s resilience, and promote the growth of the local economy.”

The male members of the community still possess traditional knowledge of making essential agricultural tools like the plough, okhli (wooden grinding bowl), along with various farming practices. On the other hand, the women hold customary knowledge related to economic activities, such as making raksi (a traditional alcohol), weaving galaicha (carpets), and preparing marcha, nunchiya, and Thakali Khana (traditional Thakali cuisine) which have gained significant recognition and have a legacy in the Nepali commercial food market.

The traditional land tenure system in Thini, has been significantly affected by the ACAP conservation initiative. “The forest land, once collectively governed by the community, is now a site of conflict due to the government’s jurisdiction over the land. This shift has led to challenges in access to resources and hindered the continuation of traditional forest conservation practices that were once central to the community’s way of life,” said Aita Bahadur Thakali, the Mukhiya (head) of the Mukhiya institution.

He also added that in recent years, climate change has had a significant impact on the traditional practices of Thini. Changes in rainfall patterns and reduced snowfall in the region have altered the agricultural system. The traditional architectural style, which once featured unique house designs, is now being replaced by concrete structures and other modern designs. Meanwhile, the productivity of local crops is declining, while the cultivation of other vegetables has become possible in Thini.

3.7 Eco-Cultural Mapping/Seasonal calendars Outcomes

3.7.1 Eco-Cultural Map of Past Thini

In the past, Thini was isolated village without vehicular roads, maintaining a well-preserved forest cover. The houses had distinct, traditional architectural designs, reflecting the community's heritage. Apple farming had not yet been introduced, and agriculture remained the primary means of sustenance, focused on self-sufficiency rather than commercial production. Economic activities were minimal, with livelihoods centered around traditional farming and livestock rearing.

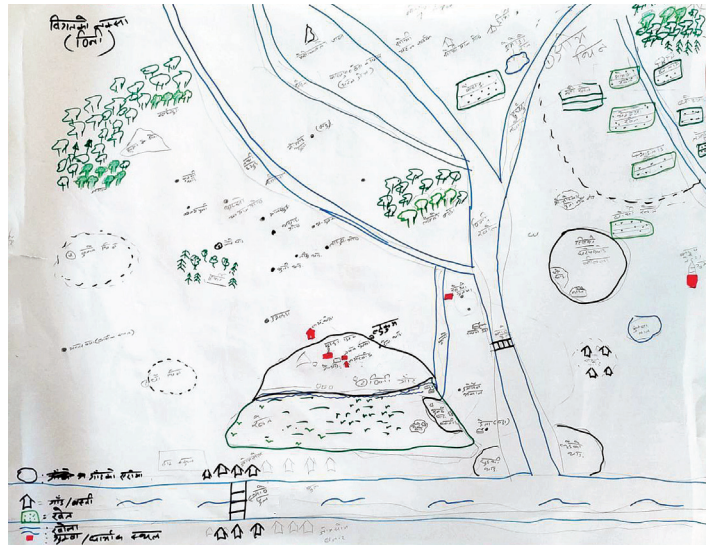

Figure 14: Eco-cultural map of Past Thini

3.7.2 Eco-Cultural Map of Present Thini

Over the years, Thini has undergone significant transformations. The construction of black-topped roads has improved accessibility, leading to an increase in both population and housing. Traditional antique house designs are gradually being replaced by modern structures, partly due to excessive rainfall affecting the durability of muddy houses of ancient design.

Figure 15: Eco-cultural map of present Thini

The introduction of apple farming has shifted agriculture from subsistence to commercial practices. However, a major challenge facing the village is the high rate of out-migration, as people leave in search of better education and job opportunities. Administrative shifts have also taken place, with modern governmental structures replacing traditional governance. Additionally, the livelihood pattern is transitioning from agriculture to tourism and remittance-based income, reshaping the community's

economic landscape. Similarly, the conservation and promotion of Dhumba Lake in the outskirts of the village, has enhanced the aesthetic appeal of Thini, making it a more attractive destination for tourism and a space for community recreation.

3.7.3 Eco-Cultural Map of Future Thini

The community members of Thini envision a future that balances ecological preservation with sustainable development. Their plans include extension of the black topped road to the base of the Mesokanto Danda (rocky mountain) for the tourism activities. To boost tourism, they are considering the improvement in the deliveries of community homestay while also prioritizing the renovation of ancient monasteries, Gumbas, and Chhortens to preserve cultural heritage.

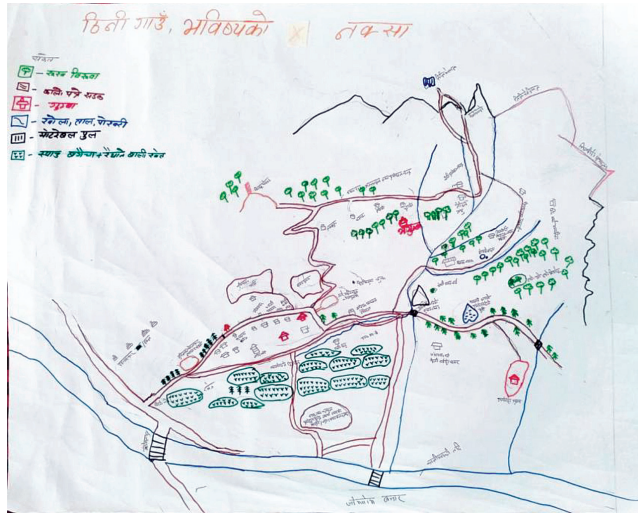

Figure 16: Eco-cultural map of future Thini

3.7.4 Seasonal Calendar of Thini

The seasonal calendar of Thini serves as a comprehensive record of the annual activities carried out by the community. It outlines their agricultural practices, detailing the entire cycle from seedling to harvesting, which is crucial for sustaining their livelihood. Additionally, it highlights the timing of significant socio-cultural events, including traditional festivals and religious rituals that strengthen community bonds and preserve cultural heritage. Beyond agriculture and social events, the calendar also documents the community's

approach to resource consumption and management, particularly in relation to forest conservation, biodiversity preservation, and the sustainable use of natural resources, ensuring ecological balance for future generations.

CHAPTER IV: CONCLUSION

4.1 Conclusion

The CBMIS (Community-Based Monitoring and Information System) study in Thini reveals the deep interlinkages between biodiversity, Indigenous knowledge, and spiritual-cultural life. Chhomrong's Gurung community relies on sacred plants like Bhote Dhupi and Bhojpatra for rituals, and medicinal plants such as Bhutkesh and Laligurans for healing—practices rooted in centuries of symbiotic interaction with their environment. The community's sacred sites, like Lha Thewa, Yungdum Gumba and traditional governance systems like *Mukhiya* and *Uhime systems* form the backbone of their socio-cultural life.

However, Thini is undergoing a cultural and ecological transition. Climate change, tourism-related infrastructure, and restrictive conservation regulations—particularly under ACAP—have impacted both the ecological balance and the community's cultural autonomy. Traditional mud architecture is being replaced by concrete structures; rituals are waning among the youth; and livelihood patterns are shifting from subsistence farming to remittance and tourism economies. Yet, the CBMIS approach has proven effective in enabling the community to document their changing reality, preserve cultural memory, and advocate for policies aligned with their values.

4.2 Recommendations

- **Urgent need to protect and restore cultural heritage sites:** Sacred and cultural landmarks are vital not only for spiritual practices but also for maintaining communal identity and environmental stewardship. These sites are increasingly at risk due to modernization, lack of official recognition, and neglect. Their preservation is essential for sustaining intergenerational cultural continuity and reinforcing community-led conservation ethics rooted in spirituality and tradition.
- **Recognition of Indigenous peoples' management systems and ecological knowledge:** The people of Thini possess deep, place-based knowledge of natural resource management—ranging from wildlife behavior to sustainable harvesting of medicinal plants and forest products. This traditional ecological knowledge is time-tested and adaptive, but often ignored in modern conservation planning. Recognizing and formally integrating these systems into environmental governance is critical for effective and equitable conservation outcomes.
- **Preserving the cultural significance of plant and animal species:** Many plant and animal species in Thini are not only ecologically important but also hold deep spiritual and cultural meaning. Plants like Bhojpatra (Khelsing) are central to rituals, while species like the Kasturi (musk deer) and Danphe are embedded in folklore and rituals. Losing these species would mean losing part of the

community's cultural identity. Conservation strategies must go beyond biological value to protect the cultural narratives and ceremonial roles these species hold.

- **Meaningful participation of Indigenous communities in decision-making processes:** Indigenous people often find themselves excluded from formal conservation and development planning, despite being primary stewards of the land. To ensure justice and sustainability, they must be given a seat at the table—in local governance, land-use planning, and policy design. Their participation must be free, prior, and informed, and their voices must be central, not peripheral.
- **Revitalization and support for customary governance systems** Customary governance structures such as the Mukhiya and Uhime systems have effectively managed natural resources, cultural events, and social cohesion for generations. These institutions offer community-based solutions to environmental and social challenges, yet are not formally recognized within modern governance. Strengthening and integrating these systems into formal frameworks is vital for reinforcing local autonomy and accountability.
- **Development of Indigenous-focused livelihoods aligned with cultural values:** Livelihoods rooted in traditional practices—such as medicinal plant processing, agroforestry, weaving, and culturally respectful eco-tourism—can provide economic stability while reinforcing cultural identity. Supporting these initiatives with training, financial resources, and market access will reduce dependency on extractive industries or unstable tourism, while fostering self-reliance.
- **Reform of conservation laws and development policies that restrict Indigenous rights:** Conservation efforts like those led by ACAP have, in some cases, undermined Indigenous land rights and restricted community access to forests and grazing lands. These top-down approaches have disrupted traditional management systems and created tensions. Laws and policies must be reformed to adopt co-management models, recognize communal tenure, and uphold Indigenous rights in accordance with national and international frameworks.
- **Erosion of Indigenous knowledge and weakening of customary institutions:** Rapid socio-economic changes, youth outmigration, and lack of institutional support are eroding traditional knowledge systems and weakening customary institutions. This erosion threatens the transmission of critical cultural, spiritual, and ecological knowledge. Proactive efforts are needed to document, teach, and celebrate Indigenous wisdom—especially among younger generations—through school curricula, cultural festivals, and intergenerational programs.

ANNEXES

Annex I: List of Participants

Table 3: List of Key Informant Interview from Thini, Mustang

S.N.	Name	Sex	Representation
1	Aita Bahadur Thakali	Male	Mukhiya
2	Urgen Thakali	Female	Uhime
3	Pradip Thakali	Male	Ward President
4	Sarita Thakali	Female	Govt Employee

Table 4: List of Focus Group Discussion (Men) from Thini, Mustang

S.N.	Name	Sex	Representation
1	Aita Bahadur Thakali	Male	Village Chief
2	Buddi Pal Thakali	Male	Teen Gaule Thakali, Member
3	Sabi Kumar Thakali	Male	Teen Gaule Thakali, Member
4	Krishna Thakali	Male	Teen Gaule Thakali, Member
5	Lucky kemi Thakali	Male	Teen Gaule Thakali, Member
6	Sanjaya Thakali	Male	Social Mobilizer
7	Sudil Thakali	Male	Teen Gaule Thakali
8	Niraj Thakali	Male	Youth Club

Table 5: List of Focus Group Discussion (Women) from Thini, Mustang

S.N.	Name	Sex	Representation
1	Urkin Thakali	Female	Uhime
2	Lal kumari Thakali	Female	Uhime
3	Santa Thakali	Female	Uhime
4	Mamita Thakali	Female	Uhime
5	Anjila Thakali	Female	Mother's Group
6	Mankari Thakali	Female	Mother's Group
7	Batti Maya Thakali	Female	Mother's Group
8	Syamu Thakali	Female	Mother's Group

Annexes II: Major Flora and Fauna

Table 6: Timber Species

Local Name	Scientific Name	Common Name
Salla	<i>Pinus wallichiana</i>	Himalayan Pine / Salla
Pamsiki	<i>Juniper indica</i>	Bhote Dhupi / Dwarf Juniper

Paparasiki	Juniper tibetica	Himalayan Pencil Cedar/Tibetan Juniper
Sangsiki	Juniperus recurva	Weeping Juniper
Gobre Salla	Pinus wallichiana	Gobre Salla/Himalayan Blue Pine
Khilsing	Betula utilis	Bhojpatra
Chimadhung	Salis species	Bayans
Kadho	Juglans regia	Okhar

Table 7: Non-Timber Forest Products (NTFPs)

Local Name	Scientific Name	Common Name
Paramhendo	Rhododendron arboreum	Laligurans
Syoldhung	Populus ciliate	Bhote Pipal
Aaru	Prunus persica	Aaru / Apricot
Chichi	Thymus serpyllum	Himalayan Thyme
Khala	Prunus armeniaca	Khurpani / Ban Aaru / Wild Apricot
Jhosing	Juniperus indica	Juniper
Apple / Syau	Malus domestica	Apple / Syau
Pear / Naspatti	Pyrus pyrifolia	Pear / Naspatti
Aarubakhada	Prunus domestica	Aarubakhada
Kagatibadam/ Lemon	Citrus limon	Kagatibadam / Lemon
Bhabhali	Emex spinosa	Bhabhali
Kusyu plant	N/A	Kusyu plant
Chili plant	N/A	Chili plant

Table 8: Fuelwood Species

Local Name	Scientific Name	Common Name
Dhupi	Juniperus recurva	Dhupi
Salla	Pinus wallichiana	Salla
Jhosin	Juniperus indica	Juniper
Okhar	Juglans regia	Okhar
Apple / Syau	Malus domestica	Apple / Syau
Aaru / Apricot	Prunus persica	Aaru / Apricot
Bayans	Salis species	Bayans
Bhote Pipal	Populus ciliata	Bhote Pipal
Parmendo	Rhododendron arboreum	Laligurans
Pear / Naspatti	Pyrus pyrifolia	Pear / Naspatti
Aarubakhada	Prunus domestica	Aarubakhada
Bhabhali	Emex spinosa	Bhabhali
Kyusyu plant	N/A	Kyusyu plant
Chili plant	N/A	Chili plant

Table 9: Important Shrubs

Local Name	Scientific Name	Common Name
Unhiu / Fern	<i>Thelypteris nepalensis</i>	Unhiu / Fern
Thungmir	<i>Rosa webbiana</i>	Ban Gulab/Himalayan Wild Rose
Tyanglapuju	<i>Fagopyrum esculentum</i>	Himalayan Buckwheat
Tangsopuju/Thorny species	N/A	Tangsopuju / Thorny species
Sapuju	<i>Berberis spp.</i>	Sapuju
Tomja	<i>Themeda triandra</i>	Red Oat Grass
Timu	<i>Centella asiatica</i>	Guyelo
White Tomo	<i>Caragana gerardiana</i>	White Tomo
Green Tomo	<i>Rosa sericea</i>	Green Tomo
Sapali	<i>Lycium barbarum</i>	Goji Berry

Table 10: Medicinal Plants

Local Name	Scientific Name	Common Name
Yarsagumba	<i>Ophiocordyceps sinensis</i>	Yarsagumba
Kutki	<i>Picrorhiza kurroa</i>	Kutki
Bhangmar	<i>Delphinium species herb</i>	Nirmasi
Omla	<i>Dactylorhiza hatagirea</i>	Panchaunle
Chulte Amilo	<i>Oxalis corniculata</i>	Chulte Amilo
Pungkyu	<i>Rheum australe</i>	Padamchal
Marangi	<i>Rheum australe</i>	Himalayan Rhubarb/Kom
Aalaro	<i>Eryngium foetidum</i>	Coriander
Dhongnho	<i>Allium wallichii</i>	Ban Lasun/Wild Garlic
Kauli Chyau/ Forest Mushroom	<i>Lentinus edodes</i>	Kauli Chyau/ Forest Mushroom
Red Mushroom	<i>Laetiporus sulphureus</i>	Red Mushroom
Thangchu	<i>Pinus roxburghii</i>	Khote Salla
Ti	<i>Ligusticopsis wallichiana</i>	Bhutkesh
Pangpe	N/A	Pangpe
Hepe	N/A	Hepe
Homsing	N/A	Homsing
Tetipati	<i>Artemisia vulgaris</i>	Tetipati
Sunpati	<i>Artemisia argyi</i>	Sunpati
Ghurikum	<i>Crocus sativus</i>	Keshar / Saffron
Jhima	<i>Allium hypsistum</i>	Jimbu

Table 11: Wild Animals

Local Name	Scientific Name	Common Name
Snow Leopard	<i>Panthera uncia</i>	Snow Leopard
Himalayan Blue Sheep	<i>Pseudois nayaur</i>	Himalayan Blue Sheep
Kasturi/Himalayan Musk Deer	<i>Moschus leucogaster</i>	Kasturi/Himalayan Musk Deer

Alpine Musk Deer	Moschus chrysogaster	Alpine Musk Deer
Himalayan Woolly Hare	Lepus oiostolus	Himalayan Woolly Hare
Golden Jackal / Syal	Canis aureus	Golden Jackal / Syal
Tang	Vulpes ferrilata	Phyauro / Tibetan Fox
Chyangu	Canis lupus	Bwaso/Grey Wolf
Leopard	Panthera pardus	Leopard
Kokra	Matren flavigula	Maalsapra
Dhongno	Otocolobus manul	Ban Biralo/Pallas's Cat
Dhungti	Herpestes javanicus	Small Asian Mongoose / Nyauri Musa
Rhipang	Oryctolagus cuniculus	Kharayo
Phrao	Ochotona himalayana	Thutte Musa
Himalayan Tahr	Hemitragus jemlahicus	Himalayan Tahr
Himalayan Field Rat/Musa	Rattus pyctoris	Himalayan Field Rat / Musa
Pho	Naemorhedus goral	Ghoral
Red Fox	Vulpes vulpes	Red Fox
Chari Baag / Leopard Cat	Prionailurus bengalensis	Chari Baag / Leopard Cat
Asiatic Black Bear	Ursus thibetanus	Asiatic Black Bear

Table 12: Birds

Local Name	Scientific Name	Common Name
Nhatang	Lophophorus impejanus	Danphe
Satyr Tragopan/Monal	Tragopan satyra	Satyr Tragopan/Monal
Jhya	Gyps himalayensis	Himalayan Griffon Vulture/Giddha
Bearded Vulture	Gypaetus barbatus	Bearded Vulture
Large-billed Crow / Jungle Crow	Corvus macrorhynchos	Large-billed Crow / Jungle Crow
Pigeon	Columba rupestris	Pigeon
Malewa / Common pigeon	Columba livia	Malewa/Common pigeon
Tikya	Accipiter gentilis	Baaz
Sparrow/Bhangera	Passer domesticus	Sparrow / Bhangera
Chukar Partridge / Chyakura	Alectoris chukar	Chukar Partridge / Chyakura
Nyalang	Pyrrhocorax pyrrhocorax	Red-billed Chough
Rato Chara	Carpodacus sipahi	Scarlet Finch/Rato Chara
Jhejhenemang	Prunella collaris	Alpine Accentor
Kauwa / House Crow	Corvus splendens	Kauwa / House Crow
Dhukur / Eurasian Collared Dove	Streptopelia decaocto	Dhukur / Eurasian Collared Dove
Himalayan Owl	Strix niviculum	Himalayan Owl

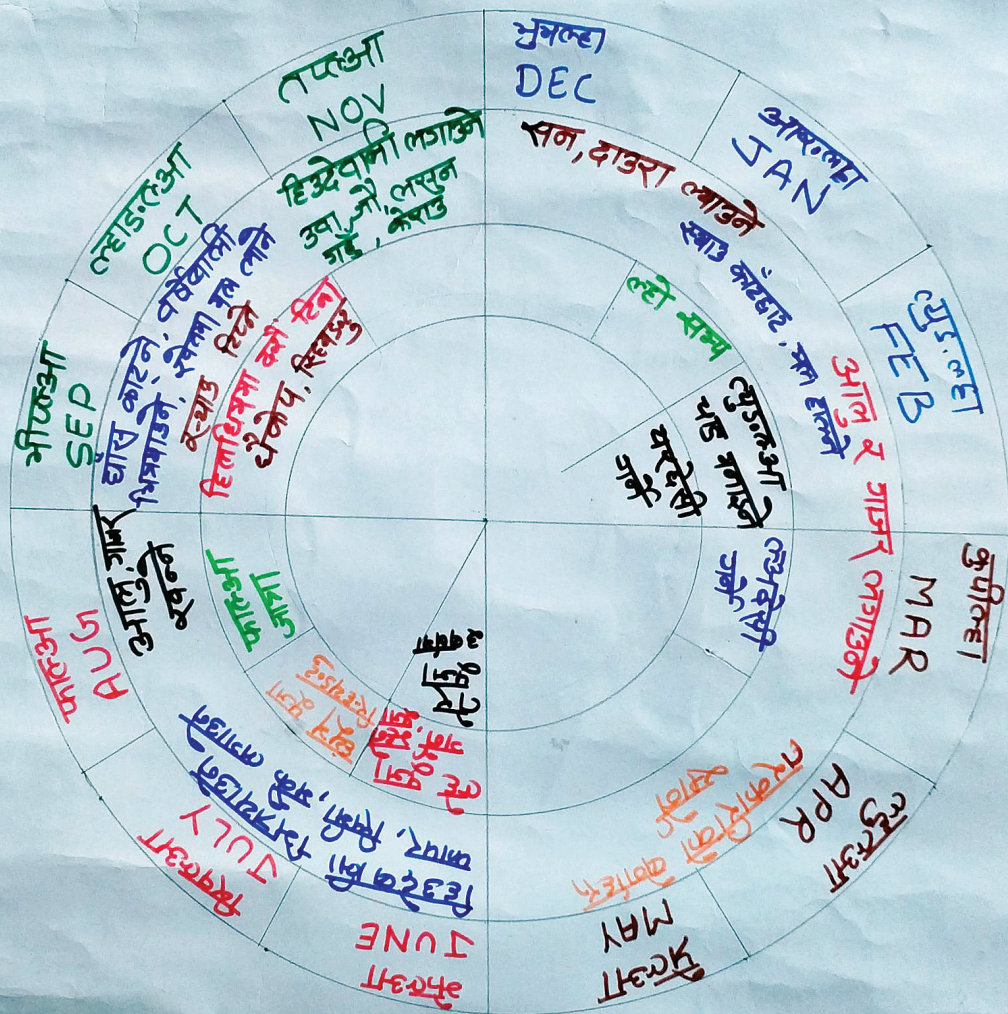
Greater Horseshoe Bat / Chamera	Rhinolophus ferrumequinum	Greater Horseshoe Bat / Chamera
Steppe Eagle / Chil	Aquila nipalensis	Steppe Eagle / Chil
Bhyakur / Spiny Babbler	Turdoides nipalensis	Bhyakur / Spiny Babbler
Himalayan Woodpecker	Dendrocopos himalayensis	Himalayan Woodpecker
Chyemetung	Upupa epops	Common Hoopoe/ Phaphar Chara
Karyang-Kurung/ Mal Chari/ Demoiselle Crane	Anthropoides virgo	Karyang-Kurung / Mal Chari/ Demoiselle Crane
Fiste Chara/ Hume's Leaf Warbler	Phylloscopus humei	Fiste Chara/Hume's Leaf Warbler
Cuckoo	Cuculus canorus	Cuckoo

Table 13: Endangered Wild Animal

Local Name	Scientific Name	Common Name
Snow Leopard	Panthera uncia	Snow Leopard
Himalayan Blue Sheep	Pseudois nayaur	Himalayan Blue Sheep
Kasturi / Himalayan Musk Deer	Moschus leucogaster	Kasturi/Himalayan Musk Deer

ठिनी गाउँ मौसमी पात्रो

नेपाल आदिवासी जनजाति महासंघ जलवायु परिवर्तन साम्भेदारी कार्यक्रम

महाराजगञ्ज, काठमाडौं, नेपाल, फोन: ९७७-९-४५९५३७६, इमेल: info@nefinclimatechange.org
वेबसाइट: www.nefinclimatechange.org

